

ŠIUOLAIKINIS LIETUVOS KOMIKSAS (1990–2005)

JURGITA BUGAILIŠKIENĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: jurgita.bugailiskiene@gmail.com

Komiksai – tai leidiniai, kuriems būdinga tam tikra leidybinė forma. Juose vaizdas ir tekstas yra neatsiejami. Komiksus tipologiniu požiūriu labiausiai būtų galima priskirti laisvalaikio literatūrai, tačiau Lietuvoje taip pat randame dvasinio švietimo ir mokomųjų komiksų. Komiksus galime vertinti ir literatūriniu, ir meniniu aspektu. Jie skiriami tiek vaikams, tiek suaugusiesiems. Lietuvoje komiksus labiau mėgsta vaikai ir jaunimas. Mūsų šalies bibliotekose komiksų knygelių randame vaikų ir meno literatūros skyriuose. Dauguma Lietuvoje leidžiamų komiksų – tai verstos užsienio autorių pieštos istorijos. Mūsų šalies autoriai komiksus kuria vangiai gal dėl to, kad nėra poreikio, taigi susiduriama su finansiniais keblumais, stinga tradicijų. Vis dėlto šiandien pastebima, kad didėja leidyklų suinteresuotumas teikti Lietuvos rinkai ir komiksų knygeles. Nuolatos populiarėja lietuviški komiksų žurnalai, atsiranda viena kita mokymuisi skirta komiksų knygelė.

Komiksai Lietuvoje žinomi nuo seno, tačiau kol kas nėra paskelbta jokie išsamūs tiriomojo veikalų, analizuojančio jų skaitomumą, paplitimą, tipologiją, receptijos klausimus. Spauldoje kartkartėmis pasirodo jiems skirtų straipsnių: Stasys Bulzgis rašo apie pirmąjį lietuvišką komiksą [1], Milda Kniežaitė – apie mūsų šalyje viešėjusį garsų prancūzų komiksų kūrėją Jacques'ą de Loustalį [13], „Šiaurės Atėnuose“ išspausdintas išsamesnis straipsnis apie komiksų istoriją pasaulyje [14], V. Mozūraitė domisi, kaip ir kodėl vaikai skaito, kaip jie supranta komiksus, ar komiksai mūsų priešai, ar draugai [23; 24; 25]. Remdamasis prigimtiniais panašumais, komiksų ir kino santykį Ernestas Parulskis įvertina straipsnyje „Kinas ir komiksai“ [26]. Komiksų turiniu, jų istorija domisi nemažai užsienio tyrėjų. Lenkijoje komiksų istoriją, ryšį su kultūra ir literatūra tiria Jerzys Szyłakas. Jis pristato žymiausius lenkų komiksų piešėjus [33]. Prancūzijoje apie pieštinius pasakojimus kaip unikalaus meno formą, artimą literatūrai, veikalą yra išleidęs Thierrys Groensteen [10]. Didžiojoje Britanijoje Sabina Roger rašo apie komiksų meno istoriją [30]. Įvairiapusiškai

komiksai tyrinėjami JAV. Šioje šalyje rašomi ne tik įvairaus pobūdžio straipsniai, bet ir stambūs veikalai. Vienas tokių – Scotto McCloudo knyga *Kaip suprasti komiksus*. Joje aiškinamas visas komikso egzistencijos ciklas: nuo idėjos iki jos įgyvendinimo bei komikso suvokimo jį skaitant [16]. Pasaulyje domėjimasis komiksais yra didžiulis: rašomi straipsniai, disertacijos, komiksų tema rengiamos konferencijos, simpoziumai (Tarptautinis komiksų festivalis „Komiks 2004“ jau penkiolika kartų vyko Lodzės mieste Lenkijoje) [18]. Internete rasime daugybę straipsnių, atskleidžiančių skirtingus požiūrius į komiksą. Čia komiksai aptariami filosofiskai, nagrinėjami psichoanalizės principu ar kitaip. Pavyko rasti tyrimų, atskleidžiančių komiksų recepciją: nagrinėjamas komiksų poveikis skaitymui, mokymuisi, išskirtinis dėmesys kreipiamas į komiksų įtaką vaikų ir jaunimo mąstymui, pasaulio suvokimui, savęs vertinimui. Internete ir žurnaluose rasime atskirų šios tematikos straipsnių ar statistinių duomenų [12; 28; 29; 32; 36].

Šiame straipsnyje analizuojami ir apibendrinami šiuolaikiniai Lietuvos komiksai (knygos ir žurnalai), išleisti 1990–2005 metais. Tiriama komiksai, sukurti lietuvių kalba, verstos knygelės ir komiksai, išleisti Lietuvoje užsienio kalba. Neminimi trumpieji komiksai, dar kitaip vadinami „stripais“ (angl. *strip* – trumpa piešinių serija, dažniausiai spausdinama periodinėje spaudoje). Rašant apie periodinius leidinius („Kiškis Kvanka“, „Žmogus-voras“, „Donaldas ir kiti“, „Tom & Jerry“, „Flinto bukas“, „Magija“), pavyzdžiu pasirenkamas vienas egzempliorius.

Tyrimo tikslui pasiekti lietuviškos komiksų knygelės ir žurnalai tiriami *de visu*. Gilinamasi į vaikų ir jaunimo bei suaugusiesiems skirtų komiksų savybes, jų komunikaciją (svarbūs klausimai: kaip kūrinys pateikiamas, kaip generuojama mintis (žaidimas mintimi) kuriant komiksą ir jį skaitant, kokiais kriterijais remiantis jis kuriamas, kaip derinamas tekstas ir piešinys, kokia yra paveikslėlių atlikimo technika, kaip ir kokia pateikiama idėja, kaip apibrėžiamas laikas ir erdvė komiksuose, kokia jų apimtis, kokios kitos sudedamosios tų kūrinių dalys, kaip jie skirstomi). Straipsnyje pateikiama ir įvertinama Lietuvoje išleistų komiksų knygelėlių tipologinė klasifikacija (nagrinėjami laisvalaikio ir mokymui skirti komiksai, išskiriami dvasinio švietimo komiksai). Remiantis anketavimo metodu atlikto tyrimo duomenimis, pateikiama žinių apie vaikų ir jaunimo tipologinius prioritetus renkantis komiksus.

Komikso samprata

Vieno komiksų apibrėžimo nėra. Tai susiję su literatūrine komikso forma, kuri artima tiek vaizduojamajam menui, tiek literatūros kūriniumi. T. Groensteen teigia, kad komiksas, atsiradęs kaip meno forma, ilgainiui tampa literatūros kūriniumi ir įgyja

„paraliteratūros“ terminą (artimas, tapatus literatūrai). Tie, kurie nori sumenkinti šio tipo leidinius, vadina juos „infraliteratūra“ (menkesnis už literatūrą, nevertas jos vardo) [10]. Pats komiksas kaip literatūros kūrinys neturi vienos temos, tradicijos, aiškaus apibūdinimo. Jis kalba apie viską. Vieni tyrėjai sako, kad pagrindinė komiksų specifika yra pati spausdinta forma, kiti pabrėžia tekstinio ir vaizdinio veiksmų santykį komiksuose, dar kiti sako juos turint sekos prigimtį. Pavyzdžiui, Willis Eisneris juos vadina „sequential art“ (sekos menas). S. McCloudas, remdamasis W. Eisnerio sukurtu apibrėžimu, apibūdina komiksus kaip iliustracijų ir kitų meninių vaizdų derinį, sąmoningą seką, skirtą informacijai perduoti, kad suteiktų estetinį pasitenkinimą žiūrovui. Jis pabrėžia komiksų dėliojimą erdvėje, skirtingai nuo animacijos ir kino, kurių kadrai dėstomi laike [16]. Pastarasis apibrėžimas atrodo tiksliausias. Šiai nuomonei pritaria ir Ditriksas Griunevaldas [36], pagrindiniu komiksų bruožu įvardijęs jų serijinį pobūdį ir tuos pačius veikėjus. Pastarieji išreiškiami piešinėlio ir teksto sintezės forma. Prancūzai komiksus vadina „devintuoju menu“ (pranc. *neuvième art*), nes jie yra ne tik iliustracijos ir tekstas, bet ir nauja, originali išraiškos forma [10].

Komiksai yra literatūros ir meno forma, kur fiksuoti meniniai vaizdai ir tekstas dėliojami nuosekliai erdvėje, kad papasakotų tam tikrą istoriją [3]. Tradiciškai komiksai yra spausdinami popieriuje, o tekstas yra komponuojamas pačiuose paveikslėliuose. Populiariausi yra trumpi komiksai laikraščiuose („newspaper strips“), kišeninės knygelės ir didesnės apimties knygos, vadinamos grafinėmis novelėmis. Internetinėje enciklopedijoje (Wikipedia) išskiriamos tokios komiksų formos: trumpas komiksas, knyga (įskaitant ir grafinę novelę), komiksų antologija (įvairių autorių, dažniausiai to paties krašto ir laikotarpio, rinktinių kūrinių ar jų ištraukų rinkinys), internetiniai komiksai, *fumetti* (dar vadinami fotonovelėmis), parengiamieji maketai-kadruotės (angl. *storyboard*), šaržai (įskaitant ir politines karikatūras) [4].

Tarptautinių žodžių žodyne [34] komiksas (angl. *comics, comix*) aiškinamas kaip trumpa istorija, išreikšta paveiksliais su trumpais žodiniiais paaiškinimais; sensacingo arba humoristinio pobūdžio; kartais tam tikslui pritaikytas literatūros kūrinys. *Dailės žodyne* jis nusakomas kaip siužetinė pieštų paveikslėlių serija, spausdinama žurnaluose ir atskiruose leidiniuose [6]. 1965 metų *Oksfordo anglų kalbos žodyne* komiksai apibrėžiami kaip vaikams skiriami leidiniai, kurie skatina linksmintis.

Pats pavadinimas yra kilęs iš angliško žodžio „comic“, kuris išvertus reiškia „komiškas“. Tuo remiantis pasaulyje ir Lietuvoje komiksas dažniausiai suvokiamas kaip laisvalaikio leidinys. Komiksai vykdo tokias laisvalaikio kultūros funkcijas kaip rekreacija (skaitant pailsima, grįžta psichinės skaitytojo jėgos) ir asmenybės tobu-

lėjimas (gaunama naujų žinių, skatinama pažinti savo vertybes, moralines nuostatas, emocinius išgyvenimus) [22]. Pramoginę komiksų funkciją lemia lengvas turinys ir suprantama forma. Pats laisvalaikis šiandien siejamas su tobulėjimu, o ne su tuščiu laiko leidimu. Komiksas, kaip laisvalaikio leidimo forma, kuria tam tikrą laisvalaikio kultūrą. Ši kultūra yra grindžiama vaizdais, kurie leidžia greitai suvokti perduodamą informaciją [20]. Šiandien komiksų termino reikšmė išsiplėtė. Komiksas kuriamas ne tik pramogai. Jis skatina mąstyti (mokomojo turinio), šviestis (religinio švietimo komiksai), kritiškai vertinti tam tikrus kultūrinius, ekonominius, politinius reiškinius. Dėl satyrinių ir intelektualaus humoro elementų juos skaito ir suaugusieji, ir jaunimas. Nedidelė komiksų apimtis – tai vienas iš veiksnių, lemiančių jų populiarumą. Atsižvelgdamas į leidinių apimtį, Michaelis E. Grostas komiksus palygino su novelėmis: ką pastarosios išdėsto trijuose šimtuose puslapių, komiksai geba sutelkti į kelias dešimtis [11].

Šiandien komiksai priskiriami masinės kultūros kūriniais ir neretai pavadinami medijos menu. Marshallas McLuhanas rašo, kad komiksai atlieka tą pačią funkciją kaip ir medijos: saugo ir perduoda informaciją. Taip pat komiksai išlaiko ir savo žaidybines funkcijas [17]. Glaustas pasakojimas dėliojamas iš atskirų kadru. Tai lemia neišsakymo momentą kūrinyje, todėl skaitytojas yra priverstas įsitraukti į tą žaidimą, į patį kūrimo procesą, kur jo minties eiga pasidaro vienu iš komikso turinio elementų, kol autoriaus mintis pasidaro skaitytojo mintimi. Komiksuose visada išliks glaudus ryšys tarp dailininko, rašytojo ir skaitytojo. Galima teigti, kad komiksą sudaro trys sąveikaujantys elementai: tekstas, piešinys ir individuali interpretacija. Jamesas McWilliamsas teigia, kad yra keturi pagrindiniai dalykai, dėl kurių komiksai nusipelno dėmesio [19]:

- 1) jų paveikslėlių seka priskiriama seniausioms meno komunikacijos formoms;
- 2) komiksus visada labiausiai skaitė suaugusieji;
- 3) komiksai atspindi nacionalinę kultūrą;
- 4) jie dažnai yra politinės ir kūrybinės raiškos forma.

Komiksas suprantamas kaip tam tikras nacionalinės kultūros ženklas, kuris, be kita ko, yra įprasminamas per skaitytojo tapatumą. Komiksų turinys nagrinėjamas nuosekliai: nuo idėjos turinio, jos perdavimo ir išraiškos popieriuje, iki išvalgos, suvokimo ir idėjos, jau kaip savos, atkūrimo. Formos prasme piešti pasakojimai yra dvilypiai. Neilas Cohnas juos skirsto į komiksą medijos meną ir komiksą medijos kalbą. Savo straipsnyje jis aptaria paveikslėlio ir teksto proporcijas šiuose leidiniuose. Vizualią kalbą jis laiko sistemines komikso elementu [2]. Svarbu ne vien kas parašyta, bet ir kaip parašyta. Komiksuose turi būti laikomasi teksto ir paveikslėlių

kultūros, o jų pateikimas priklauso tik nuo kūrėjo. Piešti pasakojimai skendi daugybėje ištiktukų, leidžiančių tiksliau suvokti (įsivaizduoti) garsus, veiksmus, emocijas. Ypač jautrus ir imlūs vaizdinei informacijai yra jaunieji skaitytojai. Jiems komiksai tampa aistra dėl savo siauros apimties, trumpų tekstų ar vaizdingų paveikslėlių. Laisvalaikio kultūra, o ykiu ir skaitomi šio tipo leidiniai lemia tolesnę asmenybės raidą, paženkliną socialinį elgesį [22].

Visose šalyse, kur komiksas turi savo istoriją, specifinius bruožus, vyksta diskusijos dėl jų naudingumo ir kokybės. Iki 1980–1990 metų komiksai laikyti menkaverčiais kūriniams [30]. Taip atsitiko todėl, kad dažnai komiksai buvo kuriami tam, kad juos naudotų. Vieninteliais komiksų kritikais iki tol buvo skaitytojai. Jų kaip vartotojų reikalavimai menkino komikso kaip meno formos kokybę. Lesas Danielsas teigia, kad komiksai savo stiliumi ir turiniu atskleidžia tiek skaitytojų, tiek jų dailininkų pasaulėžiūrą [7]. Pastaruoju metu radosi vis daugiau studijų, tiriančių komikso kaip medijos komunikaciją. Į komiksą žvelgiama plačiau. Aiškinamasi, kaip „veikia“ komiksai, kaip jie komunikuoja (W. Eisnerio, S. McCloudo darbai).

Atlikti tyrimai ir iškeltos teorijos skatino ir toliau analizuoti šiuos leidinius. Į komiksą pradėta žvelgti kaip į intelektualų kūrinių, kurio turinys gali būti ne tik išraiškingas ir emocionalus, bet ir atspindėti visuomenės buities ir būties klausimus, spręsti problemas. Komiksai yra medija, skirta ne vien pramogai. Tendencingas komiksų „naudojimas“ tam tikroms idėjoms perteikti, gali būti itin veiksmingas. Svarbiausia komiksuose yra tai, kaip ir ką autorius nori pasakyti: juose net gyvūnai gali rimtai kalbėtis apie politiką.

Lietuviški komiksai pagal tikslinę paskirtį

Tipologiškai Lietuvos komiksus būtų galima skirstyti į laisvalaikio, mokomuosius ir religinio švietimo. Daugiausiai leidžiama laisvalaikio komiksų vaikams ir jaunimui. Šie komiksai gali būti skirstomi į žanrus, nors kalbant apie komiksus jie nėra aiškiai apibrėžti. Tai lemia nepaprasta šių leidinių įvairovė. Prancūzai išskiria tris pagrindinius žanrus: kelioniniai, stebukliniai ir kvailiojimų [10]. Internetinėje enciklopedijoje komiksai skirstomi į karikatūrinius, vaikų, auklėjamuosius, erotinius, redakcinius (politinius, satyrinius, socialinius), pasakojamuosius (veiksmo, įskaitant ir superherojinius, antropomorfinių juokingų gyvūnų, autobiografinius, nusikaltimų / detektyvinius, istorinius / karo, siaubo, iliustruotą klasiką, romantinius, mokslinės fantastikos), bežodžius / tyliuosius [9]. Kitoje internetinėje bibliotekoje randame dar išsamesnį komiksų skirstymą: minimi reklaminiai, alternatyvūs, aviacinių nuotykių, biografiniai, mergaičių karjeros, juokingų šmėklų, siaubo parodijos, išdykusių

vaikų, juokingos kariuomenės, džunglių nuotykių, Kung Fu, naujieji, priešistorinių nuotykių, turtingų vaikų, romantiniai, sporto, šnipų, pasakojimai be žodžių, burtų ir raganysčių, paauglių humoro, trečiojo matmens, pogrindžio komiksai [5]. Aiškėja, kad komiksų žanrai apibrėžiami pagal turinį, paskirtį, skaitytojo kategoriją, kitąsyk tiesiog nurodomos populiarios laisvalaikio literatūros formuluotės (detektyvai, mokslinė fantastika, vesternai).

Kiekviena išreikšta nauja mintis, atskleidžianti tam tikrą turinį, jau gali tapti nauju komiksų žanru. Šiame straipsnyje, remiantis pirmiau pateiktomis klasifikacijomis ir Lietuvoje išleistų komiksų visetu, pateikiama tipologinė lietuviškų komiksų klasifikacija, kurioje jie skirstomi į laisvalaikio (kelionių ir nuotykių, superherojinius, detektyvinius, biografinius, istorinius komiksus, taip pat komiksus apie išdykusius vaikus, gyvūnus, indėnus), religinio švietimo ir mokymuisi skirtus komiksus.

Suaugusiųjų komiksai

Suaugusiesiems skirtų komiksų knygų ar žurnalų Lietuvoje, galima sakyti, nėra. Šių dienų periodinėje spaudoje galima rasti trumpųjų komiksų. Tai besikartojantys ir visai atsitiktiniai, netęstiniai kūriniai su kintančiais personažais. Sovietmečiu mūsų šalies periodinėje spaudoje trumpųjų komiksų nedaug, ypač 1950–1970 metų laikotarpiu. Mažiausiai trumpųjų komiksų dienraščiuose. Kaip laikraštį, spausdinusį šaržus, trumpuosius komiksus, galime nurodyti „Valstiečių laikraštį“. Satyra jame spausdinama nuo 1940 metų. Tai 1–2 paveikslėliai, kritikuojantys to meto kaimo valdžios institucijas, asmenis. 1941 metais šiame laikraštyje atsiranda priedas „Jaunasis valstietis“, kur spausdinamas trumpas komiksas „Algis Trumpa“. Šiame priede randame ir pasakojimą apie „Marytės Dundulytės“ gyvenimą. Vėliau šie komiksai išnyksta. Nuo 1970 m. pasirodo naujas „Anūpro Dirvelės nuotykių“ trumpasis komiksas, jis išliko iki šių dienų. Trumpieji komiksai buvo spausdinami žurnaluose. Atskiruose leidiniuose buvo galima aptikti satyros, šaržų ir karikatūrų, išverstų iš užsienio kalbų, bei lietuvių autorių kūrinių. Apie 1970 metus „Švyturio“ žurnale atsirado „Miko Ridiko“ nuotykių (dail. Fridrikas Jonas Samukas). Kurį laiką šalia dar matome užsienio humoro, tačiau nuo 1984 metų žurnale lieka tik minėtas trumpasis komiksas. Satyros ir humoro žurnale „Šluota“ komiksai pasirodo 1956–1957 metais. Tai verstas „Nojaus laivas“ ir lietuvių Igno Laurušo pasakojimai apie „Rapolą Krapą“. Kaip ir visoje periodikoje, nuo 1970 m. atsiranda daugiau ir pastovesnių trumpųjų komiksų: „Džekas ir Bobis“ (dail. Romas Palčiauskas), nemažai Vitalijaus Suchockio stripų. Šiandien, kaip ir prieš keletą dešimtmečių, periodinės spaudos trumpieji komiksai suaugusiesiems perteikia politines, buitines, ekonomines, kultūrines vi-

suomenės peripetijas. Dažniausiai jie pasižymi satyriniu pasakojimu, primena karikatūras ar šaržus. Trumpieji komiksai nėra šio tyrimo tikslas, todėl apie šio leidinio tipą, skirtą suaugusiesiems, straipsnyje kalbama labai glaustai.

Suaugusiesiems skirtu komiksu būtų galima įvardyti Milo Manaros knygą *Kelionė į Tulumą* – laisvalaikio kelionių komiksą, sukurtą grupės žmonių. Pagal jį norėta pastatyti filmą. Knygelės turinys – paslaptingas, savitas pasaulis, kur kelionė – tai gyvenimas, mirtis arba sapnas. Pasakojimas nenuoseklus, trūkčiojantis. Autorius žaidžia su skaitytoju. Šiame komikse neakcentuojama fabula, veiksmas, įvykiai. Svarbiausia autoriaus, o kartu ir skaitytojo užduotis yra atrasti ypatingą, nematomą, nenusakomą būseną, kuri pateikiama kaip paslaptinga kelionė.

Antruoju suaugusiesiems skirtu komiksu Lietuvoje galima įvardinti iš prancūzų kalbos verstą biografinį Loustalio Paringaux komiksą *Barnis ir žydroji nata*. Istorija apie vienišą džiazą muzikantą Barnį (veikėjo gyvenimo istorija) pasakojama trečiuoju asmeniu. Barnis nekalba. Nekalba ir komiksas. Rodos, visa istorija atplaukia iš kažkur, sklinda per nakties gaivą, per magnolijų kvapą, per prirūkytus barus, kol pasiekia skaitytoją. Paveikslėliai dideli, primena filmų kadruotes. Jos tarsi išplėstos iš gyvenimo: čia ir dabar, ten ir tada. Komiksas išsiskiria tuo, kad yra suskirstytas į skyrius. Tipologiniu atžvilgiu tai laisvalaikio leidinys, panašus į novelėmis vadinamus komiksus.

Peržvelgus dvi minėtas komiksų knygas suaugusiesiems, galima teigti, kad jos pasižymi brandžiu emociu krūviu. Šios knygos nenusileidžia kokybiškam romanui ar novelei. Komiksai suaugusiesiems – intelektualūs kūriniai, perduodantys tam tikrą žinią, išgyvenimą, patirtį skaitytojui. Komiksų patrauklumą lemia teksto ir vaizdo sintezė. Skaitant gerą komiksą, žodžiai ir vaizdai suvokiami plačiau: sužadinama skaitytojo uoslė, klausia (skaitytojas ima girdėti garsus, užusti kvapą). Tai tarsi abipusė kūryba, kur autorius tam tikru pasakojimo momentu perduoda estafetę skaitytojui. Šis, gerindamas savo suvokimo įgūdžius (suvokęs seką, apsibrėžęs dominantę, sintetindamas ir darydamas išvadas), savo galvoje kuria lyg ir tokį patį, tačiau jau savo autorinį komiksą [12]. Panaudodamas autoriaus pateiktus simbolius, skaitytojas konstruoja vaizdinius remdamasis savo patirtimi ir žinojimu. Toks kūrinio skaitymo procesas negali būti bevaisis. Visa tai, ką skaitytojas sukuria pats, emociškai jį paveikia labiausiai. Žinoma, komiksų būna visokių: lėkštų, žiaurių, gašlių. Kiekvienas skaitytojas renkasi sau įdomias temas. Yra atlikta nemažai tyrimų aiškinantis, kokios temos labiausiai domina suaugusiuosius. Jaanas Mikkas, tirdamas skaitymo intereso priklausomybę nuo teksto charakteristikos, remiasi keletu autorių, kurie kaip labiausiai aktualias temas įvardija seksą, nuosavybę, religiją arba sėkmę, meilę ir gyvenimą. Kitur teigiama, kad tai yra meilė, karjera ir įvykiai [21].

Skirtingą komiksų interpretaciją ir santykį su jais lemia individuali socialinė aplinka, asmeniniai „žiūrėtojų“ įsivaizdavimai. Komiksai atspindi tam tikrą kultūrą, terpę, kurioje jie buvo sukurti ir yra skaitomi. Piešti pasakojimai parodo skirtingų kultūrų savitumus. Japonų komiksai skiriasi nuo prancūzų, o šie – nuo amerikiečių. Šio tipo leidiniai atskleidžia tam tikras vertybines orientacijas: supažindinama su paplitusiais stereotipais ar pasaulėžiūros ypatumais. Visa tai perteikiama ir suprantama simboliais, vaizdo ir teksto sinteze.

Komiksai, pasižymintys neišsakymo momentu, visada siekia užmegzti ryšį tarp autoriaus ir skaitytojo. Tai padeda geriau įsijausti, išgyventi kūrinį, geriau jį suprasti. Būtent ši komiksų komunikavimo paslaptis, kurią kiekvienas skaitytojas suvokia kitaip, daro pastaruosius išskirtinius.

Vaikų ir jaunimo komiksai

Vaikų ir jaunimo komiksai apima knygeles, komiksų žurnalus, pavienius komiksus kituose laikraščiuose arba žurnaluose, komiksus internete. Daugiausia komiksų mūsų šalyje išleidžia leidykla „Egmont Lietuva“, turinti išimtinę teisę į spaudinius su „Walt Disney“, „Warner Bros.“, „Mattel“ personažais. Jos leidžiami komiksų žurnalai „Donaldas ir kiti“, „Flintas“, „Magija“ skirti jauniausio amžiaus skaitytojams. Yra Lietuvoje ir jaunimui skirtų komiksų: tokių kaip leidykloje „Viktorija“ 1992 m. išleista Renės Gosčinio knyga *Asteriksas gladiatorius* arba Williama Vanceo ir J. Van Hammeo kūrinys *XIII: juodosios saulės diena*. Lietuviškų komiksų svetainėse galima sužinoti apie naujausius leidinius (tiek jaunimui, tiek vaikams), nupiešti ir pateikti internete savo komiksą, susipažinti su kitais kūrėjais, rasti nuorodų į užsienio šalių komiksų tinklapius. Internetas šiuo metu yra pagrindinė terpė, kur jaunimas gali įgyvendinti savo aistrą komiksams. Komiksų vaikams Lietuvoje buvo ir seniau. Pamažu rutuliojosi trumpieji komiksai „Genyje“, ėjusiam nuo 1940 metų. Iš pradžių spausdinami 1–2 paveikslėlių eiliuoti pasakojimai apie vaikus ir gyvūnus, nuo 1956 m. atsiranda pasakojimų apie Miką, pasitaiko verstų trumpųjų komiksų. 1958–1980 m. trumpųjų komiksų beveik nebelyka. Tik nuo 1985 m. pasirodo tęstiniai trumpieji komiksai „Mycius ir Pykštukas“ (dail. Arvydas Pakalnis) ir „Paršiukas Čiukas“ (dail. Vitalijus Suchockis). 1989 m. išspausdinama Vytauto Banio piešta „Legenda apie Vilniaus pilį“. 1993 m. išėjo komiksų žurnalas „Bus dar. Komiksai tautai“, kuriame savo komiksus galėjo spausdinti jaunesni kūrėjai.

Jaunieji skaitytojai yra pagrindiniai komiksų „vartotojai“ mūsų šalyje. Pritartume Lenkijos bibliotekose atliktiems tyrimams, kurie įrodė, kad aktyviausi komiksų skaitytojai yra būtent 12–13 metų berniukai ir mergaitės [32]. Kitur kaip nuolatiniai

komiksų skaitytojai nurodomi 6–14 metų vaikai [36]. Vita Mozūraitė teigia, kad lietuviškų komiksų populiarumą tarp vaikų šiandien gali atskleisti tik bibliotekinių knygų įžvalgos [23].

Labiausiai vaikus literatūroje domina humoras, žmogiškumo veiksnys ir vaizduotės žaismas [24]. Vaikai (net ir Lietuvoje) negali nemėgti komiksų, nes pirmiausia jie tenkina jaunųjų skaitytojų poreikį atsipalaiduoti, yra laisvalaikio leidimo būdas. Komiksų, kaip ir kitų knygų, pasirinkimo skaityti kriterijus lemia: pažintiniai (suteikia žinių apie gyvenimą ir žmogų, lavina kalbą, turtina žodyną), estetiniai, saviuoklos (ugdo jausmų pasaulį, pasaulėžiūrą, moralinius įsitikinimus), saviugdos (ugdo kuriamąją vaizduotę, yra nuolatinio skaitymo poreikis), bendravimo (ugdo gebėjimą bendrauti) motyvai [31]. Pramogai skirtų komiksų pokštai primityvūs, lengvai suprantami. Jaunimą komiksai domina dėl panašių priežasčių. Judithos Elkinos knygoje randame išvardytus tokius jų pasirinkimo motyvus: malonumas, įtampos sumažinimas, komunikacija, socialinės savimonės ugdymas. Taip pat skaitymas gali būti susijęs su savišvieta, informacijos apie gyvenimą ieškojimu, noru pabėgti nuo kasdienybės ir streso. Skaitoma ieškant pagalbos, norint išspręsti asmenines problemas [8]. Jaunimui skirti komiksai dažnai nagrinėja žmonių tarpusavio santykius, atskleidžia gyvenimo kasdienybę ir tragizmą, jie pasižymi subtilia ironija ir giliu humoru. Komiksų kūrimas ir jų skaitymas suteikia galimybę išlieti savo egzistencinę energiją. Teigiama, kad skaitymas savo malonumui yra būtinas psichologinei ir protinei sveikatai. Tai padeda atsikratyti streso, kompensuoti vienatvės jausmą. Skaitytojas pasitenkina intelektualiai, sykiu perima kitų patirtį [8]. Skaitymas tiek vaikams, tiek jaunimui padeda suvokti tam tikras vertybes, pasijusti saugiams, rasti paguodą ar išėitį iš susiklosčiusios padėties.

Lietuvoje formuojasi savitas požiūris į komiksus, savita jų turinio ir vizualaus atskleidimo tradicija. Lietuvių autorių leidžiamos komiksų knygelės ar žurnalai yra santūriai žaismingi, nuoširdūs. Jie moko vaikus pažinti pasaulį, suprasti jį ir save, pasakodami linksmas nuotykių ar gėrio ir blogio kovos istorijas. Žaisminga pateikimo forma padeda priartėti prie jaunojo skaitytojo pasaulio, bando su juo „kalbėtis“. Natalija Kuzmina, rašydama apie vaikų žurnalus, taip pat pabrėžia, kad vaikai mėgsta dinamiką ir emocijų kaitą [37]. Dinamiškumas – vienas iš būdų išlaikyti jaunojo skaitytojo dėmesį. Aiškiausiai jį išreiškia piešinio linijos. Antra užduotis komiksų kūrėjams – teksto ir paveikslėlių lakoniškumas. Tekstą ir iliustraciją vaikai ir jaunimas suvokia kartu, kaip visumą. Japonijoje atlikti tyrimai atskleidė, kad suaugusysis šioje situacijoje susiduria su problema, ką pirmiau peržvelgti: piešinį ar tekstą? O štai vaikai greitai pamato piešinio detales ir susieja jas su tekstu ir veiksmu. Jų netrikdo piešinio rėmeliai, kurie dažnai užkliūva suaugusiam žmogui [23].

Skaitymas neapsunkinamas, todėl komiksai vaikams lengviau suprantami, nei kitos knygelės.

Mažiesiems skaitytojams skirtuose komiksuose pastebime spalvų dominavimą. Tai vienas iš būdų sustiprinti komikso dinamiką. Spalvos padeda suprasti nuotaiką, tonai sukuria vaizdo gylį efektą. Yra psichologų, teigiančių, kad rėksmingos leidinio spalvos vaikams nepriimtinos, nes provokuoja nereikalingas emocijas ir dėmesį [37]. Nustatyta, kad raudona, geltona, mėlyna, žalia, oranžinė, violetinė, juoda, ruda ir balta spalvos pirmiausia patraukia mažųjų skaitytojų akį. S. McCloudo teigimu, nespalvotas vaizdas tiesiogiai pasako idėjas, o spalvotas komiksas nukreipia dėmesį į foną, erdvę, pavidalus [16]. Ryškios, aiškios spalvos yra teigiamas veiksnys būtent vaikiškuose komiksuose. Tačiau net ir spalvingi veikėjai būtų nuobodūs ir nieko verti, jei jų nevienytų bendras bruožas – vientisas judesys [25]. Tai ypač svarbu, nes nuo 6 iki 11 metų vaikai išmoksta serijuoti. Serijavimas pažymimas kaip fundamentali mąstymo operacija, nusakanti vaiko koncepcinio žinojimo lygį. Vaikai išmoksta skirstyti objektus į serijas [27]. Tai ypač svarbu skaitant komiksus. Suprantamas ne kiekvienas paveikslėlis atskirai, o visa jų seka ir loginė grandinė. Vaikai lengvai suvokia, kokį paveikslėlį reikia žiūrėti ir kokį tekstą reikia skaityti. Kadrai ir jų seka paveikia jaunojo skaitytojo receptiją, kur komiksas suprantamas kitaip nei bet kuris kitas literatūros kūrinys. Kadravimas suteikia skaitytojui laisvę, nors autorius ir išskiria pagrindinius, svarbiausius elementus, detales, kad šiek tiek „pasufleruoti“ jaunajam skaitytojui. Dažniausiai komiksuose vaizduojami pagrindiniai dalykai, nedetalizuojant antraeilių. Kiekvienos atskiros scenos sukūrimas turi būti informatyvus, patrauklus ir kartu sudaryti visumą su visa piešta istorija. Galima manyti, kad komiksai, kaip ir žaidimai, skatina vaizduotės ir mąstymo vystymąsi. Per savo vaizduotę vaikai pažįsta pasaulį.

Vaikų ir jaunimo komiksams būdingos „sustiprintos“ emocijos, veikiančios vaiko emocinius signalus piešiniais, trumpais jaustukais ir ištiktukais. Šešiamečiui tokie signalai yra pagrindiniai dėmesiui patraukti, o vyresni – aštuonerių, dešimties metų vaikai, sutelkdami savo dėmesį, jau mažiau vadovaujasi emociniais veiksniais [27]. Skaitydami komiksus vaikai išmoksta parodyti savo emocijas, apibūdinti jas konkrečiau.

Vis dėlto komiksų skaitymas nuolat kelia diskusijas dėl jų žalos ar naudingumo. Dauguma suaugusiųjų, kaip teigia Danuta Świerczyńska-Jalonek, komiksus laiko nenaudingais kūriniais. Jie baiminasi, kad vaikai praras norą skaityti „normalias“ knygas. Autorės nuomone, komiksai nėra knygų konkurentai. Jie suteikia vaikams daug džiaugsmo [32]. 1990 metais atlikti tyrimai rodo, kad 10–11 metų vaikų, skaitančių komiksus, žodynas smarkiai prasiplečia [27]. Sherry Kerr ir T. H. Culhane

taip pat teigia, kad vaikai, dažnai skaitantys komiksus, pasižymi turtingesniu žodynu, o kalbėdami taisyklingiau vartoja laikus. Autorės patvirtina, kad komiksuose jaunesni skaitytojai randa daugiau retų žodžių, kuriuos dėl priimtinos pateikimo formos vaikai greičiau įsimena [12]. Iš kitos pusės, su amžiumi vaikas vis labiau plečia žodyną ir vis mažiau mąsto vaizdiniais. V. Mozūraitė teigia, kad ilgainiui vaikai išauga iš „komiksų amžiaus“, nes jie nuolat skatinami savo norus ir mintis reikšti žodžiais. Galiausiai žodiniai tekstai persmelkia gyvenimą ir tik nedaugeliui pavyksta išsaugoti vaizdinį erdvės suvokimą [23]. Su šiuo teiginiu galima sutikti tik iš dalies. Būtų tiksliau sakyti, kad vyresnio amžiaus vaikai ir jaunimas, tiesiog pereina į kitą skaitymo ir suvokimo etapą, o ne išauga iš komiksų amžiaus. Vizualinė kultūra, kurios atstovas gali būti ir komiksai, ypač populiarūs tarp jaunimo. Ne viename mokslo tiriamajame darbe randame teiginių apie didelę vaizdo reikšmę Europos kultūroje. Vaizdinį faktorių jaunimas nurodo kaip svarbiausią renkantį žurnalus skaityti [15]. Vizualinė kultūra yra suvokiama kaip procesas. O tai leidžia apmąstyti tokių jos sudėtinių dalių kaip komiksai poveikį vaikams ir jaunimui, tirti šių leidinių santykį su skaitytoju.

Kalbant apie vaikų ir jaunimo komiksų specifiką, reikėtų atkreipti dėmesį ir į pastarųjų tematiką, turinį, nes jų įtaka skaitytojui išties didelė. Nustatyta, kad sistemingai rodomi socialinio gyvenimo įvaizdžiai gali smarkiai paveikti vaikų lūkesčius ir norus [15]. Vaikai, skaitydami komiksus, mokosi ne tik konkrečių numatytų dalykų, jie mokosi gyventi ir suprasti savo socialinę aplinką ir save. Vaikus ir jaunimą jaudina fizinės gerovės poreikis, būtinybė mylėti ir būti mylimam, poreikis priklausyti, pasiekti (laimėti), keistis, žinoti, grožio ir tvarkos poreikis [24]. Komiksai stengiasi atitikti pastaruosius (pavyzdžiui, poreikį žinoti gali aktualizuoti istoriniai komiksai apie Lietuvos praeitį: *Gintaro kelias*, *Vikingų žygis į Apuolę*). Komiksas – kūrinys, kur įtampos persmelktas siužetas lengvai gali pasiduoti humoristinei atomazgai.

Vaikų ir jaunimo poreikius imituoja komiksuose veikiantys herojai, kurie dažniausiai kirstomi į geruosius ir bloguosius. Iki devintojo dešimtmečio buvo žinomi tik suaugę superherojai. Herojai vaikai komiksuose atsirado paplitus japonų animacijai. Anot V. Mozūraitės, vaikai mėgsta knygeles apie bendraamžius, gyvūnus, nes taip išreiškiamas jų siekis būti mylimam ir priklausyti [23]. Lietuviškuose komiksuose suaugusieji dažnai būna nesupratingi, jų požiūris priešpriešinamas veikėjų vaikų pokštams, elgesiui. Skaitydamas tokią knygelę paauglys identifikuoja save: jo pasaulis yra kitoks nei suaugusiųjų, tačiau jis nėra neteisingas. Vaikai turi savo tiesą. Į jų vertybių sistemą kaip tik ir apeliuoja literatūra.

Vaikų ir jaunimo komiksų veikėjai dažniausiai plokšti, aprėminti spalvotu kontūru ir įkelti į tam tikrą ryškiaspalvę erdvę. Mažiesiems skaitytojams skirtose kny-

gelėse pagrindiniai herojai gyvūnai, pasižymintys žmonėms būdingais bruožais, vaizduojami atitinkamai pagal pasakų sukurtus stereotipus (gudri lapė). Teigiami antropomorfiniai gyvūnai piešiami su didelėmis akimis, ausimis, jų siluetaų linijos minkštos ir suapvalintos. Tokių komiksų istorijos šiek tiek paviršutiniškos, didaktiškos (skatina skirti gerį ir blogį), pasižyminčios primityvoku humoru [23]. Komiksai apie superherojus ir jų žygius skirti vyresniems vaikams (juos skaito ir mažieji) [36]. Superherojai dažniausiai neturi ryškių charakterio bruožų, jie pasižymi išskirtinėmis savybėmis, yra išreiškiami per jėgos ir nežmoniškų galimybių kultą. Šiuose komiksuose taip pat esama didaktikos, tačiau ją slepia dinamikos, veiksmo ir nuotykių kupinas siužetas [23]. Šiaip ar taip, tai herojai, kuriuos vaikai pripažįsta. Jiems nereikia konkretaus veido, nes kiekvienas vaikas tame veide mato savojo atspindį. Komikso animacija aprėpia vaiko tapatumą. S. McCloudas savo knygoje rašo, kad žiūrėdami į realistišką piešinį mes matome svetimo žmogaus veidą, o žiūrėdami į animacinį piešinį (angl. *cartoon*) matome save [16]. Herojai gali būti realistiški ar išgalvoti, svarbiausia, kad jie būtų vaikų atpažįstami. Tik toks veikėjas gali sukelti emocijas: simpatiją ar antipatiją [36].

Komiksai – tai leidiniai, kuriuos vaikai skaito niekieno neverčiami. Jų pasirinkimo, skaitymo, suvokimo procesai sudėtingi ir yra nulemti įvairių veiksnių: vaikų ir jaunimo socialinės aplinkos, kultūrinės terpės, ekonominių dalykų, lemiančių komiksų leidybą ir išorę, subjektyvių jaunojo skaitytojo išgyvenimų. Visa tai susipina į tam tikrą simbolių ir reikšmių kūrimo ir išaiškinimo sistemą. Tokios komiksų savybės kaip konfliktas tarp dviejų skirtingų pasaulio suvokimo, elgesio normų (gerio ir blogio), seka, serijavimas (kiekviena komikso scena arba paveikslėlis, nors pats savaime ir būtų baigtinis informacinis bei estetinis požiūris, visgi veikia kaip neatsiejama viso pasakojimo dalis, priklauso nuo pastarojo), teksto ir paveikslėlių lakoniškumas, dinamika, ryškumas, ekspresija, kadriškumas veikia jaunojo skaitytojo suvokimą ir gali būti lemiamu komikso populiarumo veiksniumi. Komiksai, kaip unikali vizualinė ir verbalinė terpė, tampa sudėtingu daugiaaspekčiu procesu, kuris gali būti išaiškinamas tik įsigilinus į teksto ir vaizdo simboliką, atsižvelgiant į autoriaus ir skaitytojo kuriamas ir suvokiamas reikšmes.

Laisvalaikio komiksai

Kelionių ir nuotykių komiksai

Vienas iš žanrų, priklausančių laisvalaikio tipo komiksams – kelionių ir nuotykių piešti pasakojimai. Šio žanro knygelių skiriamasis bruožas – siužetas, grįstas kelione ir apipintas fantastiniais, netikėtais nuotykiiais, stebuklais ir kvailystėmis. Keliauja-

ma erdvėje, laike, svajonėse ar vaizduotėje. Šiose istorijose niekada nelaimi blogis, jų pabaigą dažniausiai vainikuoja didaktinis pamokymas.

Kelionių ir nuotykių komiksų žanrui priklauso knygelė *Kalėdų senelio kelionė*. Knygelė skiriama mažajam skaitytojui. Siužetinė linija paprasta ir aiški, veikėjų nedaug, pasakojimas baigiasi teigiama atomazga. Paveikslėliai išraiškingi ir dėliojami nuosekliai, todėl lengva sekti mintį ir pasiduoti nuotykių eigai. Komiksas labiau primena pasaką, nes jame gyvena ir ragana, ir jos pusbrolis milžinas, o ir pats Kalėdų Senelis yra mitologinė antropomorfinė būtybė. Veikėjai grupuojami į neigiamus (ragana, plėšikai, milžinas) ir teigiamus (Kalėdų Senelis, jam padėjęs vyras, vaikai). Istorija pilna kvailiojimų ir juokingų situacijų. Turinys perteikiamas kokybiškais spalvotais paveikslėliais, personažai charakteringi, piešinėliuose jaučiama erdvė. Viršelis minkštas, kaip ir daugumos kitų šiame darbe aptariamų komiksų. Jame vaizduojamas Kalėdų Senelis su vaikais.

Kur kas sudėtingesnė kelionė komikse *Tadas ir Misteris Arkadas*. Šalia pagrindinės siužetinės linijos – šeimos buitės, įpinama ir lygiagreti – sapnas, kuriame ir realizuojasi visi nuotykių. Šis komiksas didaktinis, pagrindinė mintis – kaip svarbu mokėti skaityti. Pasakojime šalia stebuklinių elementų (skraidymo ant kilimo, plaukimo ant delfinų nugarų) įsipina šiandieninio gyvenimo detalės (mobilieji telefonai, *Chupa Chups* ledinukai, picerija „Čili kaimas“, reklamos, „Akropolio ledas“). Piešinėliuose komponuojami ir atitinkami vardiniai ženklai, etiketės. Šis komiksas išskirtinis tuo, kad tai pirmasis (ir kol kas vienintelis) lietuviškas eiliuotas komiksas. Sapnas-kelionė užima pagrindinę kūrinio dalį, bet, skirtingai nei kituose šio žanro pasakojimuose, keliaujama ne išgalvota erdve, o po tikrovėje egzistuojančias šalis (Prancūziją, Kiniją, Egiptą, Graikiją, Italiją). Kelionė remiasi mokomąja pažintine funkcija. Piešinėliuose gausu teksto užsienio kalbomis (anglų, vokiečių, hebrajų). Kelionė moko geografijos (mini Senos ir Nilo upes, Paryžiaus, Pekino miestus, Kinų sieną, hieroglifus). Įvedama religinių, filosofinių, folkloro elementų (frazė iš Senojo Testamento: „Kiekviena pradžia sunki“, Konfucijaus žodžiai iš knygos *Pašnekesiai*, arabų patarlė: „Tapau vergu to, kas išmokė mane skaityti“). Visa tai tik padeda vaikui suvokti, kiek daug įdomybių jis sužinotų mokėdamas skaityti. Dėl to eiliuota abėcėlė tampa pagrindiniu pasakojimo elementu. Šiame komikse, ne taip kaip daugumoje kitų lietuviškųjų, tekstas nerašomas specialiuose, jam skirtuose apibrėžtuose baltuose laukeliuose, tačiau visais kitais atžvilgiais jis atitinka nagrinėjamo leidinio elementus. Ši knygelė buvo išleista ir pakartotinai.

Knygelėje *Nosas+Nulas ir dar kažkas* kelionės erdvės labai plačios. Kol Kalėdų Senelis keliavo žeme nuo savo namų iki vaikų namų, Tadas su Misteriu Arkadu skriejo aplink Žemę, Nosas ir Nulas ją paliko ir lankėsi Keltos, Astlio planetose.

Kaip ir kituose kelionių pasakojimuose, čia neapsieinama be stebuklinių elementų (stebuklingos dujos) ir be kvailiojimų, kurie veikėjams sukelia šiokių tokių nepatogumų, o skaitytojams – šypsena. Tekstas rašomas apibrėžtuose laukeliuose, naudojama techninė terminija („neutralizatorius“), pasitaiko priderinto folkloro (patarlės: „iki vestuvių užgis“ arba „dantų nešiepk ir svetimo neliesk“). Komiksas kalba apie bendravimą: „ei, skaitytojai, visada ir visur turėkit pažįstamų“. Piešinėliai knygelėje piešti pieštuku. Tekstas užrašytas ranka. Jo nėra daug: vyrauja ištiktukai, kurie perteikia veiksmą ir dinamiką. Tokiu komponavimo principu remiasi ir *Kalėdų senelio kelionės* dailininkas G. Leonavičius. Skirtingai nuo jų, *Tade ir Misteryje Arkade* tekstas užima dominuojančią poziciją. Čia svarbu ne tik patirti nuotykių ir pasilinksminti, bet ir įgauti prasmingos patirties. Gal todėl pastarajame komikse veiksmas vyksta sapne. Taip pasakoma mintis, kad nuotykiškai nėra tik žaidimas. Svarbu, kaip ta patirtimi galima pasinaudoti tikrame gyvenime. Taip atsiranda dvi lygiagrečios tikrovės: sapnas-nuotykis ir gyvenimas-patirtis. Visų tų dalykų nesiekia *Noso ir Nulo* autorius. Jis tiesiog leidžiasi į nuotykius ir išbandymus kartu su savo herojais, o didžiausias jo malonumas – džiaugtis draugyste.

Juodasis Morganas – komiksas iš „Flinto“ (žurnalo vaikams) kolekcijos. Pasakojama apie pirato Morgano ir jo įgulos keliones ir nuotykius. Žurnale sudėtos kelios trumpos istorijos, tačiau jas visas jungia tie patys veikėjai. Komiksas dinamiškas, pilnas originalių ir charakteringų veikėjų. Autoriai nemoralizuoja: piešinėliai tiesiog žaismingai vilioja skaitytoją pasinerti į fantazijų, slaptų norų ir nuotykių pasaulį. Įžanginiame žodyje pabrėžiama, kad komiksą piešė geriausiu tuo metu pripažintas šios srities dailininkas Dalius Paliukaitis. Autorius pasakoja apie nerūpestingą gyvenimo būdą, skatina fantazuoti (tam pasitelkiami tokie elementai kaip kelionė laiku, nuostabūs lobiai). Galima paminėti ir specifinę terminiją („galeonas“, „ekvatorius“, „triumas“, „navigacija“): nors jos nedaug, tačiau ji suteikia komiksui tiesioginę pažintinę reikšmę. Tai leidinys, atliekantis pramoginę funkciją.

Asteriksas gladiatorius – nuotykių komiksas, pasakojantis apie senovės galų gyvenimą. Ši knygelė – tai vertimas iš prancūzų kalbos. Knygelės pradžioje pateikiamas aprašomos teritorijos žemėlapis, įžangoje trumpai pristatoma pati istorija ir pagrindiniai jos personažai galai: Asteriksas, Obeliksas, Mirakulas, Idėfiksas, Trubadiksas, Majestiksas. Šiame pasakojime neapsieinama be stebuklinių elementų (gėrimo, nuo kurio pasidarai ypač stiprus), taip pat apstu komišku situacijų, susijusių su skirtingu galų ir romėnų pasaulio suvokimu, išskirtiniais herojų bruožais. Pasakojimas vyksta keliomis siužetinėmis linijomis: čia mes regime galų kaimą, čia jau romėnų imperatoriaus rūmus ar Asterikso ir Obelikso nuotykius laive, bekeliaujant pas romėnus. Skirtingos erdvės ir vietovės montuojamos į vieną nuoseklų pasakoji-

mą. Tuo šį komiksą būtų galima prilyginti nebyliajam kinui: abiejuose nėra garsiai tariamų žodžių, tačiau išraiškos geba tokia, kad prikausto žiūrovo ar stebėtojo dėmesį.

Fantastiniais nuotykiiais ir neįprastomis kelionėmis vilioja *Krištolo rutuliai*, pasakojantys apie neįtikėtinus paauglių nuotykius. Fabulos herojai – žmonės. Autorius juos vaizduoja realistiškai, tuo suteikdamas komiksui emociškai sunkesnę svorį. Dėmesio centre – jaunuoliai ir senelis, kuris pasakoja jiems apie neįtikėtinas keliones, susijusias su krikščioniais rutuliais. Pasakojimas perteiktas nespalvotais sunumeruotais piešinėliais, nesibaiminama paminėti tikrų vietovių, gatvių (Klaipėda). Tokiu būdu istorijai suteikiama tikroviškumo, o sykiu skaitytojui išlieka klausimų ir paslapčių.

Apibendrinant galima teigti, kad kelionių ir nuotykių komiksai Lietuvoje daugiausia skiriami vaikams. Juose pasakojimas dėliojamas nuosekliai ir aiškiai, jų ekspresiją sustiprina daugybė išdiktukų, fantastiniai ir realūs elementai susipina tarpusavyje, taip skatindami skaitytojus pasinerti į įvykių tėkmę, susitapatinti su herojais. Atsižvelgiant į būsimąjį skaitytoją, derinamas ir pats pasakojimo pateikimo principas, paveikslėlių komponavimas, teksto apimtis ir jo įterpimas. Aptarti komiksai pasižymi panašiu meniniu atlikimo lygiu, tačiau skiriasi savo spaudos kokybe. Autoriai skirtingai perteikia norimą pasakojimą, pasirenka skirtingą siužeto sudėtingumo lygį. Jaunimo poreikius ir interesus galėtų atitikti tik *Krištolo rutuliai* ir *Asterikšas gladiatorius*. Pastarasis gerokai pranoksta pirmąjį turinio, piešinėlių aiškumu.

Superherojų komiksai

Komiksas *Kosmoso keliai* nėra išraiškingas nei grafine, nei turinio prasme. Pieštam pasakojimui stinga ekspresijos, silpnai išplėtotas pasakojimas nesuintriguoja ir nepalieka įspūdžio. Istorija trumpa (tik 18 puslapių). Autorius bando atkartoti amerikietiškuosius superherojų komiksus, tačiau prie lietuviškųjų komiksų šis žanras sunkiai dera.

Betmenas ir Robinas – superherojų komiksas, verstas iš anglų kalbos. Kaip ir visuose šio žanro komiksuose, neapsieinama be „geriukų“ ir „blogiukų“. Šiuo aspektu superherojų komiksai primena pasakas, kur taip pat vyksta kova tarp gėrio ir blogio. Ir pasakose, ir komiksuose gėris visada nugalė. Tuo jie panašūs. Skiriasi tuo, kad pasakose gėriui visada padeda pats likimas, o komiksuose padeda jėga. Taip šios knygelės propaguoja jėgos kultą gėriui ir teisingumui įgyvendinti. Jos pataikauja ir guodžia silpnuosius, neryžtinguosius, atveria jiems pasaulį, kuriame viskas idealizuota, kur teisybė visada nuskriaustųjų pusėje. Šis komiksas įtaigiai plėtoja tokias mintis derindamas kelias siužetines linijas, įtraukdamas paslapties elementą, papildydamas kovotojų gretas gražiomis merginomis. Šalia kovos tikslų

atsiranda ir jausmų nulemtas pasaulis. Šiurkštumas ir švelnumas dėstomi lygia greita, todėl pasakojimas išlaiko skaitytojo dėmesį (ko negalėjome pasakyti apie *Kosmoso kelius*, kur siužetas plėtojimas atvira tendencija, nenukrypstant į niuansus).

Betmenas sugrįžta, Betmenas amžiams – dar dvi verstos istorijos apie superherojų, kuris išgelbsti žmoniją nuo blogio. Apsiribosime tik pasakydami, kad įvykiai dėstomi tapačiai *Betmeniui ir Robinui*. Apimties, turinio ir ekspresijos prasme į minėtuosius panašus žurnalas „Žmogus-voras“ (taip pat vertimas), Lietuvoje pradėtas leisti 2005 metais.

Savo ekspresija ir siužetais yra panašios ir *Vėžlių pramušgalvių* serijos keturios knygelės. Komikso herojai – keturi vėžliukai nindzės, kovojantys už tvarką ir teisingumą Žemėje. Knygelės išleistos netradiciškai: tai vienas didelis plakatas, su komiksais kitoje jo pusėje. Plakate pristatomi herojai ir pateikiama reklaminė informacija, kur galima nusipirkti su jais susijusių žaislų.

Superherojų komiksai atsirado, paplito ir labiausiai vertinami Amerikoje. Istoriskai susiklostė, kad Europoje jie nėra labai populiarūs. Šio žanro versti komiksai Lietuvoje yra verti dėmesio dėl savo įtaigių paveikslėlių ir judraus siužeto. Lietuvių autoriai superherojų komiksų nelinkę kurti, nes nėra tokių tradicijų. Vienintelis originalus lietuviškas pavyzdys – *Kosmoso keliai* – išplėtotas nepakankamai. Akiivaizdu, kad lietuvių autoriams artimesnės kitokio pobūdžio istorijos. Mūsų šalies autorių komiksų tematiką, turinį diktuoja lietuvių pasaulėžiūra, vertybių sistema, gyvenimo būdas.

Detektyviniai komiksai

Knygelė *Mikis seklys* – vertimas iš anglų kalbos. Pagrindinis herojus – Peliukas Mikis – gerai žinomas iš Walto Disney'aus animacinių filmukų. Knygelė įdomi tuo, kad priekinio viršelio vidinėje pusėje dėstomi patarimai pradedančiajam sekliui. Komiksas skirtas vaikams. Jis žaismingas ir intriguojantis. Santrumpa ant viršelio leidžia skaitytojui susipažinti su turiniu. Pastarasis tekstas parašytas išraiškingai, provokuojamai. Ši priemonė vadinama komikso reklama (komiksas anotuoja ir reklamuoja pats save). Pateiktame leidinio viršelyje matome įtampą, kuri nepaliekia herojų, o sykiu ir skaitytojo visą skaitymo laiką. Veiksmai ir detalės prikausto dėmesį. Istorijos atomazga priešinga skaitytojo spėjimams. Autoriaus sugebėjimas „užbėgti už akių“ skaitytojui kelia susidomėjimą, lemia ir leidinio populiarumą.

Visai kitokio pobūdžio europietiškas detektyvas *XIII. Juodosios saulės diena*. Pagrindinis veikėjas Alanas yra ir istorijos objektas, ir jos aiškintojas. Taigi pati „paslaptis“ aiškinasi istoriją apie save. Nusikaltimai, pinigai, moterys – be jų detek-

tyvo žanras neapsieina. Kokybiški paveikslėliai įtaigiai atskleidžia emocijas. Pasakojimas dinamiškas: daug veiksmo, daug faktų. Komiksas prasideda ir baigiasi įtampa. Tačiau ta įtampa racionali, ją visada paaiškina tolesnė įvykių eiga, ko negalėtume pasakyti apie įtampą *Kelionėje į Tulumą*, kurios neįmanoma niekaip paaiškinti. Regis, pastarojoje knygoje ne žmogus yra pagrindinis veikėjas, o kažkas kita, kažkas esama ir nematoma. Tokios paslapties neturi minėtas detektyvas.

Prie šio tipo leidinių galima priskirti ir dar dvi „Flinto“ kolekcijos knygeles-detektyvines mįsles: *Voldemaras ir Dusia* ir *Kriminalai*. Jos abi pateikiamos kaip komiksai, tačiau nėra nuoseklūs piešti pasakojimai. Atsižvelgiant į specifiką, jose piešinėliai įdedami tik tam, kad formuotų logines užduotis, kurių atsakymus skaitytojas turi sugalvoti pats. Taip jaunasis skaitytojas skatinamas mąstyti, pastebėti detales ir užuominas. Šių knygelių tikslas – lavinti vaikų pastabumą ir loginį mąstymą.

Tokiu pačiu principu kaip ir prieš tai minėti leidiniai dėstomas verstas skandinavų komiksas *Mirtis vonioje*. Tai knygelė, sudaryta iš atskirų detektyvinių mįslių. Komiksas nespalvotas. Svarbiausias dėmesys skiriamas skaitančiojo minčių, o ne pačių paveikslėlių eigai.

Akivaizdu, kad turinio pateikimo principas šio žanro kūrinuose taip pat priklauso nuo skaitytojų kontingento. Vaikų komiksai (kuriuos kuria ir autoriai lietuviai) įtraukia į įvykių eigą ir lavina mąstymą, užduodami vaikams išspręsti tam tikras logines užduotis. Vyresniems skaitytojams skirtas komiksas *XIII. Juodosios saulės diena* pasižymi gilesniu turiniu: jame susipina žmoniškieji tarpusavio santykiai, plėtojami veikėjų charakteriai. Paslapties sukelta intriga yra esminis detektyvinių komiksų atskaitos taškas.

Komiksai apie indėnus

Mažosios Ūdros karo takas – tai komiksas, pirmiausia išsiskiriantis kietu viršeliu. Kaip ir knygelėje apie Asteriksą, leidinio pradžioje nupieštas žemėlapis, vaizduojantis vietas, kuriose vyksta veiksmas, trumpai pristatoma istorija, supažindinama su veikėjais – dviem indėnų gentimis: jutais ir čejenais. Struktūra abiejose minėtose knygelėse tikrai panaši, skiriasi tematika ir pateikimo principas. *Asterikse gladiatoriuje* nestokojama humoro, o istorijoje apie indėnus – ypatingo rimtumo. Sprendžiami klausimai susiję su santykiais tarp baltųjų ir indėnų, genties santykiai, šeimos narių tarpusavio ryšio tema. Tai, galima sakyti, gausiai iliustruota novelė, skirta indėnų gyvenimo būdo, jų simbolikos (sapnas, taikos pypkė, talismanas) ypatumams pažinti. Mintis plėtojama nuosekliai, bet ne visai aiškiai. Tai vienas iš nedaugelio

vaikams skirtų komiksų, kuriuose skaitytojas nesulaukia geros ir laimingos pabaigos. Vaikams pieštų istorijų knygelėse optimizmas yra vienas iš jų populiarumą lemiančių veiksnių.

Komiksai apie išdykusius gyvūnus

Čiukas gydosi – nedidelės apimties knygelė patiems mažiausiems skaitytojams. Anksčiau Paršiuko Čiuko nuotykių buvo spausdinami periodinėje spaudoje („Genyje“). Minėta istorija išleista atskiru leidiniu. Tai didaktinis komiksas, kuris per žaismingus pokštus stengiasi įdiegti savo skaitytojams gėrio ir blogio supratimą. Siužetas aiškus. Jį iliustruoja dideli piešinėliai (kartais vienas paveikslėlis per visą puslapį). Čiukas kalba mažai. Paršiuko mintys ar žodžiai įkomponuojami tiesiog šalia personažų. Kadangi piešinėliai labai išraiškingi, teksto beveik ir nereikia: juk istorija ir taip aiški. Komiksas linkęs naudoti pasakos elementus: paršiukas tris kartus suklysta, kol pasimoko, kad taip elgtis, kaip jis – nereikia. Istorijos moralas – tai vienas pamokymas konkrečiam gyvenimo atvejui, visa tai pateikiant lengvai skaitomu ir išraiškingu būdu.

„Donaldas ir kiti“ – periodinis leidinys, pradėtas leisti 1996 metais. Šio žanro komiksų žurnalams priklauso ir kitos „Walt Disney“ bei „Warner Bros.“ personažų istorijos, išleistos žurnaluose: „Kiškis Kvanka ir jo draugai“, „Tomas ir Džeris“ („Tom & Jerry“), „Peliukas Mikis ir kiti“. Kiekviename žurnale pateikiamos kelios žaismingos ir pamokomos istorijos. Juokingos situacijos skatina rimtai žiūrėti į pinigų, draugystę, pareigą ir kitus dalykus, suprasti jų vertę, pajusti atsakomybę. Herojai patenka į įvairiausias situacijas, iš kurių išsisukti padeda tik protingi sprendimai. Šių knygelėlių veikėjai linksmi ir nerūpestingi. Per savo klaidas jie suvokia, kas yra teisinga, o kas ne. Tai pasakojimai, kurie visada baigiasi gerai: nusikaltėliai, nenaudėliai nubaudžiami, o geradariai – išaukštinami. Panašiai turinys plėtojamas ir superherojų komiksuose. Skirtumas tas, kad gyvūnėliams leidžiama kvailioti, o problemas jie išsprendžia atsitiktinai ir lengvai. Būtina paminėti ir atskiras aptariamą žanro verstas knygeles: *Antulis Donaldas: mano gyvenimas kiaušinio lukšte*, *Kiškis Kvanka Tasmanijoje*.

Keturios knygelės apie katino Tomo gyvenimą (*Tomas, Tomas paplūdimyje, Tomas skrenda į Marsą, Tomo gero elgesio mokytoja*) – verstos australų autoriaus nuotykių istorijos, kurių pagrindu Australijoje buvo sukurti animaciniai filmukai. Knygelės nėra spalvingos, joms nebūdingi tokie komiksų elementai kaip „kadrai“ ir apibrėžti laukeliai tekstui, mažai tiesioginės kalbos. Dėmesį jos traukia savo dinamiškais piešinėliais, linijų ekspresija. Komiksuose sprendžiami buitės ir bendravimo klausimai, kuriuos autorius sumaniai įpina į nuolatinius nuotykius.

Komiksai apie išdykusius gyvūnus yra spalvingi, dinamiški. Jie skatina kurti ir fantazuoti, atpažinti problemas, mokyti jas spręsti, vertinti draugų ar giminaičių pagalbą ir meilę. Šios istorijos ne moralizuoja, o pamoko. Taip vaikas, skaitydamas komiksą, natūraliai ima pritarti perskaitytoms mintims. Komiksų apie išdykusius gyvūnus fabula nuosekli, juos lengva skaityti, todėl atsiranda galimybė pasinerti į improvizacijas, linksmintis kartu su veikėjais, žaisti mintimis, spręsti klausimus ir kartu laukti teigiamos atomazgos. Apžvelgus šio žanro komiksus aiškėja, kad Lietuvoje jis itin populiarius periodinėje spaudoje. Visi minėti komiksai, išskyrus istoriją apie Paršiuką Čiuką, yra versta (daugiausia amerikiečių) produkcija.

Komiksai apie išdykusius vaikus

Bulvė ir Atlėpaušis – knygelė iš „Flinto“ kolekcijos. Tai leidinys, susidedantis iš kelių pieštų pasakojimų, tačiau visuose nuotykiuose, kaip ir *Juodajame Morgane*, dalyvauja tie patys herojai. Turinys atspindi įvairius socialinius gyventojų sluoksnius (vaikai, pensininkė senutė, girtuoklis, elektrikas, verslininkas, inteligentas). Jų gyvenimo būdo specifika ryškėja per nuotykių virtinę, kuri tiesiogiai paliečia kiekvieną tos grupės atstovą. Erdvė šiame komikse siaura. Autorius „apgyvendina“ visus personažus viename kieme. Taip jie nuolat bendrauja ir atsiskleidžia.

Komiksas *Kiekvienas turi savo nosį* taip pat pasakoja apie gyvenimiškus dalykus. Daugiausia dėmesio autorius skiria pačiam žmogui kaip individualybei atskleisti. Autorius žvelgia į pasaulį berniuko akimis, jo mintys ir išvados paprastos, nuoširdžios, naivios. Pasakojama pirmuoju asmeniu. Herojus galvoja apie žmonių šukuosenas, mąsto, kodėl šie nešioja kepures, kam reikalingas vyrui pilvas. Šis komiksas nuo prieš tai minėtų skiriasi ir savo turinio gyliu. Pasakojimas parodo, kad nuotykiškai nebūtinai turi būti susiję su kelionėmis, naujais pažįstamais, įvykių gausa. Perskaite ją prisimename, kad nuotykiškai prasideda vaiko galvoje, kad jaunojo skaitytojo fantazija beribė. Vytautas Račickas geba tą fantaziją pakurstyti teigiama linkme. Nuo *Bulvės ir Atlėpaušio* ir *Juodojo Morgano* šis komiksas skiriasi ir savo forma: spalvoti paveikslėliai dėliojami po vieną ar du lape, nesilaikoma komikso elementų „kadru“ principo, tekstas taip pat komponuojamas paveikslėlių apačioje, o kur ne kur atsiranda tiesioginė kalba, tačiau ji nėra ekspresyvi, nėra ištiktukų.

Aptariamam komiksų žanrui galėtume priskirti ir buitinius nuotykių žurnalus „Draugai“, „Flinto bumas“ bei fantastinio pobūdžio verstą komiksų žurnalą mergaitėms „Magija“. Juose spausdinamos trumpos spalvotos komiksų istorijos, kurių veikėjai yra vaikai, susiduriantys su buitinais, egzistenciniais klausimais ir sprendžiantys juos savaip. Istorijos paprastos, piešinėlių herojai lakoniški ir aiškūs, o

aplinka visai nedetalizuojama. Šiais pasakojimais siekiama maksimalaus įspūdžio, todėl naudojamos visos ekspresiją stiprinančios priemonės: tiesioginė kalba, ištiktu-kai, piešinėliai, perteikiantys veiksmą, judesį. Raiškos maniera panaši tiek verstuo-se, tiek originaliuose lietuviškuose komiksuose. Minėtuose žurnaluose, be komiksų, yra kryžiažodžių, galvosūkių, anekdotų, skelbimų.

Jaunasis skaitytojas, grožėdamasis spalvingais šmaikščiais paveikslėliais, veikėjų iškalba, netiesiogiai priverčiamas galvoti apie savo socialinę aplinką ir jos ypatu-mus, daryti atitinkamas, savo amžiui būdingas išvadas. Šie komiksai, nekaltais vaikų pokštais ir mintimis nupiešia mūsų visuomenės šaržą. Komiksai apie išdykusius vaikus, kaip ir prieš tai nagrinėtieji apie išdykusius gyvūnus, ypač paplitę periodi-nėje spaudoje (žurnaluose). Labiausiai iš šio žanro komiksų išsiskiria *Kiekvienas turi savo nosį*. Jis perteikia savitą pasaulėžiūrą, primenančią klasikinius lietuvių apsakymus, kur pasaulis atskleidžiamas per vaiko mintis, išgyvenimus ir įžvalgas.

Istoriniai komiksai

Istoriniai komiksai atlieka tiek pramoginę, tiek mokymo funkciją. Lietuvoje išleisti istoriniai komiksai yra išskirtinai lietuvių autorių kūryba, atskleidžianti mūsų šalies istorijos įvykius. Šios knygelės skirtos ir vaikams, ir jaunimui.

Komiksas *Lietuva per amžius: nuo Romos laikų iki Vytauto* išleistas kaip „Pasa-kos“ žurnalo vaikams priedas. Įžangos žodyje autoriai teisinasi, kad sunku yra su-talpinti šalies istoriją į trumpą pieštų paveikslėlių seriją. Komikso idėja tikrai gera ir tikslinga. Tik pats turinys nėra išdėstytas labai sklandžiai. Bandoma remtis isto-riniais faktais, minint visas pagrindines datas, susijusias su senovės Lietuva, tačiau toks užmojis tik išspraudžia veikėjus į rėmus ir tarsi neleidžia jiems „gyventi“. Au-torius stengiasi paminėti kiekvieną svarbų Lietuvos kunigaikštį ir jo veiklą, turėjusią įtakos tautos istorijai. Tačiau tekstas (kuris vietomis neįskaitomai smulkus), net ir su paveikslėliais, nesugeba atskleisti vientisos fabulos, skaido ją į dalis, todėl pasa-kojimas nėra aiškus ir išraiškingas. Užsibrėžę papasakoti Lietuvos istoriją paveiks-lėliais, autoriai skyrė per mažai dėmesio vieniems pagrindinių komikso elementų – piešiniams ir teksto išraiškai. Knygelė yra tarsi istorijos konspektas.

Kitoks savo kokybe komiksas *Vikingų žygis į Apuolę*. Čia, kaip ir *Asterikse gla-diatoriuje*, piešiamas žemėlapis, supažindinama su pagrindiniais veikėjais: vykingais ir kuršiais. Į pasakojimą įsilieja ir meilės istorija, siužetas formuojamas sudėtingiau: įpinama paslaptinga kuršių karžygio Korio praeitis. Skaitant knygą, ima atrodyti, kad tai kelionių komiksas. Pabaiga romantizuota (Koris ir jo mylimoji buvo išskirti). Būtent šios asociacijos ir skatina skaitytoją pasinerti giliau į istoriniais įvykiais pa-

remtą dėstymą. Piešinėliai nuoseklūs ir aiškūs: jie atspindi pasakojime vyraujančius veiksmus ir jausmus. Veikėjų tekstas rašomas jam skirtuose baltuose laukeliuose, o istoriją aiškinantis – gotišku šriftu ant imituojamo seno popieriaus skiaučių, tuo vis labiau skatindamas skaitytoją įsijausti į pasakojamo meto aplinką.

Gintaro kelias: vaizdais atkurta praeitis – istorinis komiksas, pasakojantis apie gintaro kelią, besitęsiantį nuo Romos iki Baltijos jūros. Knygelės apipavidalinimas ir struktūra panaši į *Vikingų žygį į Apuolę* (piešti to paties dailininko). Istorija įdomi ir informatyvi. Daug duomenų apie romėnų ir senovės lietuvių gyvenimą ir papročius. Neapsiribojama vien atskleisti gintaro prekybos ypatumus: čia taip pat įtraukiama paslaptis, susijusi su pagrindinio veikėjo gyvenimo istorija. Tai pasakojimas apie gintaro kelią, kuriame komponuojamas žmogaus gyvenimo kelias. Turinys perteikiamas išraiškingai per prekybos gintaru specifika, herojų charakterius, romėnų ir Pabaltijo krašto žmonių papročius. Skaitytojas turi galimybę palyginti šių kultūrų skirtumus. Kartais tam net neprireikia teksto – viską pasako išraiškingi paveikslėliai. Mintis dėstoma sklandžiai ir sistemingai, todėl šis komiksas – vienas iš būdų paveikti jaunąjį skaitytoją ir sudominti jį gimtojo krašto istorija. Knygelė yra išversta ir išleista anglų kalba.

Pabėgimas – tai pieštas pasakojimas pagal Petro Tarasenkos apysaką. Komikso autorius stengiasi perteikti konkretų istorinį įvykį. Paveikslėliai dėliojami specifiškai: jie įvairių formų, o kad skaitytojas nepasimestų, yra sunumeruojami (visgi autoriui nepavyksta išvengti klaidumo). Piešta grafika, pakankamai tiksliai atspindi tekstą, kuris šiuo atveju yra kiek labiau išplėtotas. Nuolat įterpiamos įvykių datos, tai leidžia skaitytojui įgyti atitinkamų žinių apie minimą laikotarpį.

Visos šio žanro knygelės pasižymi rimtu turiniu, bet ne pompastiška leidinio elementų išraiška. Mokomoji funkcija dažnai užgožia pramoginę (per daug datų, vardų, vietovių pavadinimų), todėl natūralu, kad šio žanro komiksai nėra populiarūs tarp vaikų ir jaunimo. Vidinė pasakojimų ekspresija išlaikoma, tačiau ji pasiteisina tiek, kiek taikliai ir aiškiai gali atskleisti pačią istoriją.

Mokomieji komiksai

Pastaraisiais metais atsirado naujo pobūdžio komiksų – tai mokomosios knygelės. Viena jų – *Autorių teisė*, iš anglų kalbos verstas spalvotas komiksas apie menininkus ir autorių teises. Ši knygelė skirta jaunimui. Ji supažindina su autorių teisių objektu. Paprastu pasakojimu aiškinama, kas yra laikomas autoriumi, kas yra kūrinys, kokias autorius turi teises ir kas jas gina. Komiksas ne tik įdomus, bet ir informatyvus. Tokio pobūdžio komiksai naudingi tuo, kad skatina jaunimo visuomeniškumą, do-

mėjimąsi savo teisėmis. Ateityje tokio pobūdžio knygelių galėtų pasirodyti ir kitais rūpimais kultūriniais, socialiniais, ekonominiais, teisiniais klausimais. Analogiškais leidinukais galima įvardyti komiksus *Ženkla* ir *Patentai*.

Sveika, Europa – komiksų knygelė, skirta 3–8 klasių mokiniams. Knygelėje supažindinama su 25-iomis Europos šalimis, jų istorine, kultūrine patirtimi, simboliška, nacionaliniais ypatumais. Faktinė medžiaga (duomenys apie šalies sostinę, kalbą, vėliavą, valiutą, architektūros paminklus, žymius asmenis ir jų kūrinius) iliustruojama netradiciškais komiksų situacijomis, kurios būdingai pristato kiekvieną šalį. Ši komiksų knygelė yra žinytinio pobūdžio, kokybiškai išleista ir iliustruota. Abi autorės – pedagogės. Su profesionalių leidėjų ir dailininkų pagalba joms pavyksta parengti išsamų netradicinį leidinį, kur žinios derinamos su malonumu skaityti. Neretai komiksuose išskiriamas konkretumas, kuris pasiekiamas vaizdingais palyginimais [21]. Minėtose pažintinėse komiksų knygelėse pateikiami, pavyzdžiui, tokie palyginimai: kiek Lietuvos „telpa“ į tam tikros Azijos valstybės plotą. Jie padės lengviau suvokti aplinką ir teritorijų dydžius. Konkretus tekstas sukelia vaizdus, kurie įsimenami daug geriau nei žodžiai.

Manoma, kad komiksai yra geriausias būdas vaikams mokytis užsienio kalbų, nes šio tipo knygelės laiduoja geresnį kalbos suvokimą [12]. Lietuvoje 1995–1996 metais anglų kalba išleistos trys dalys komiksų pavidalo skaitinių, skirtų vyresnio amžiaus mokiniams. Jiems išleistas Kazio Kęstučio Šiaulyčio 2002 metais sukurtas komiksas anglų kalba apie Baltijos jūros fauną ir ekologiją. Komiksai galėtų būti mokymąja priemone net ir ikimokyklinio amžiaus vaikams, nes šie įsimindami naudoja prasminio siejimo metodą, atranda prasminį ryšį tarp žodžio ir paveikslėlio [35]. Tokiu būdu lavinama ir jų kalba, ir vaizduotė.

Mokomosios komiksų knygelės visada pasižymi netikėtomis situacijomis ir įdomiais sprendimais. Jos pateikia naujos informacijos, tačiau nesiūlo jos pertekliaus, kuris galėtų išgąsdinti mažąjį skaitytoją. Būtent dėl to šios knygelės gali tapti populiarios ir tarp tų, kurie nemėgsta skaityti. Tekstas informatyvus, tačiau apribojamas iki minimumo. Visa kita – informacija vaizdo kalba. Mokomieji komiksai išsiskiria lengvu humoristiniu stiliumi, kuris primena propagandinius politinius, reklaminius komiksus. Mokomieji komiksai pasiteisina dėl tiesioginės kalbos vartojimo, klausimų, šauktukų, retoriškų kreipinių, patrauklių naujų žodžių ir komiškų posakių. Tinkamo turinio komiksai gali būti pravartūs mokymo tikslams. Tokia praktika jau seniai populiari užsienyje. Užsienio mokyklose mokomieji komiksai ypač paplito 1980–1990 metais [30]. Lietuvoje taip pat atsiranda vis daugiau bandymų mokyti vaikus tam tikrų dalykų pasitelkiant komiksus.

Dvasinio švietimo komiksai

Ar myli mane? – komiksas apie Dievo meilę žmogui, žavintis paprastumu ir originaliu minčių dėstymu. Tai nespalvota knygelė (išskyrus viršelį), nedidelio formato (19,7×12,5), tačiau gana plačios apimties. Tekstas verstas iš prancūzų kalbos. Čia imami Evangelijos žodžiai ir interpretuojami paveikslėliais. Teksto prasmė perteikiama netradiciniu būdu. Rimti žodžiai tarsi tirpsta paveikslėlių linijų žaisme, tačiau ne taip, kad prarastų esmę, o taip, kad ji atsiskleistų ypač subtilia ir žavinčia komiška traktuote. Tik svarbiausios mintys rašomos atskirame puslapyje. Knygelė pateikiama kaip rimtas kūrinys: ji turi įžangą ir prologą. Grafika paprasta, tačiau akivaizdus dailininko meistriškumas (juk vaizdas galėtų būti visiškai primityvus), gebėjimas taikliai ir šmaikščiai pasakyti mintį.

Visai kitokio pobūdžio knyga *Iliustruota Biblija*, pasakojanti visą pasaulio sukūrimo ir jo egzistavimo istoriją iki Kristaus prisikėlimo. Išraiškingi paveikslėliai leidžia vaizduotei pasinerti į seniausius laikus (tam tikslui įdedami senoviniai žemėlapiai), pajusti herojų emocijas. Tekstas aiškina įvykius ir juos komentuoja. Komiksas rašomas trečiuoju asmeniu, todėl skaitytojas lieka vertintoju. Knyga moko tikėjimo. Tai daroma nuosekliai aiškinant istorijos faktus, todėl leidinys gana didelės apimties. Šiame komikse nėra humoro ar satyros. Pasakojimas skirtas tikėjimo tiesoms perduoti.

Tarptautinis leidinys vaikams *Vilties knyga* pasakoja svarbiausius Jėzaus gyvenimo įvykius. Šalia tekstų įsipina trumpi spalvingi ir išraiškingi komiksai. Leidinys formuojamas taip, kad nenusibostų jaunajam skaitytojui, būtų artimas ir suprantamas. Komiksų forma tam ištis tinkama.

Šiuolaikišką požiūrį į religiją ir tikinčiuosius deklaruoja knygelė *Ką reiškia būti kataliku*. Kaip ir *Vilties knygoje*, čia jungiami trumpi straipsneliai ir išvaizdūs šaržuoti komiksai. Knygele autoriai siekia atskleisti katalikų požiūrį ir santykį į tokius dalykus kaip religija, Dievas, Jėzus Kristus, nuodėmė, atpirkimas, bažnyčia, šeimyninis gyvenimas ir lytiniai santykiai, malda ir sekmadienio šv. mišios. Autoriai teigia, kad leidinys turėtų būti įdomus ir aktualus ne vien katalikams.

Lietuvoje išleista tik pavienių religinio turinio komiksų. Užsienyje pastarųjų yra daug. Net Jono Pauliaus II biografija yra išleista kaip komiksas. Knygelėse atskleidžiama tema ta pati, tačiau autoriai siekia skirtingų tikslų: vieni labiau linkę kalbėti apie religijos istoriją, kiti – apie religijai aktualius šiandienos klausimus. Knygelės lengvai skaitomos, pilnos improvizacijų ir provokuojančių minčių, jomis stengiamasi paskatinti skaitytoją domėtis religija, atskleisti jos vietą ir svorį šiandiniame pasaulyje, sustiprinti žmogaus ir tikėjimo reikšmę. Autoriams pavyksta įgyvendinti

savo užmojus: sukelti emocijas ir supažindinti su svarbiausiais Biblijos, Evangelijų veikėjais, religijos istorija, tikinčiųjų nūdienu.

Išvados

Komiksai nėra naujas reiškinys Lietuvoje. Trumpos pieštos istorijos periodikoje atsirado jau XX a. pradžioje. Jos buvo skirtos suaugusiems žmonėms. Vėliau pradėti spausdinti trumpieji komiksai vaikų žurnaluose. Tam tikri istoriniai laikotarpiai lėmė pieštų istorijų apimtį ir turinį. Po nepriklausomybės atkūrimo susidomėjimas komiksais išaugo. Šiandienėje visuomenėje kuriama nauja komiksų kultūra, pradeda formotis naujas požiūris į jų išraiškos formas, kultūrą, naudingumą. Komiksai jau vertinami kaip galimybė įprasminti tam tikras mintis, idėjas, tradicijas. Jie vis labiau keičiasi tapdami intelektualiais kūriniais: siekia aukšto meninio atlikimo lygio, kuria skaitančiojo estetikos ir emocinio pakylėjimo jausmą. Kita komiksų dalis visgi lieka vartotojimo įgeidžius tenkinančia literatūra, prisitaikančia prie „masių“ poreikių.

Tipologiškai Lietuvos komiksus galima išskirti į laisvalaikio (kelionių ir nuotykių, superherojų, detektyvinius, biografinius, istorinius, komiksus apie išdykusius vaikus, gyvūnus, apie indėnus), mokomuosius ir dvasinio švietimo (pastarojo turinio komiksus mūsų šalyje vaikai skaito retai). Populiariausi tarp mūsų šalies vaikų ir jaunimo yra kelionių ir nuotykių komiksai apie išdykusius gyvūnus, veiksmo komiksai apie superherojus, detektyviniai ir fantastiniai komiksai (versti pasakojimai, dažniausiai amerikiečių produkcija). Daugiausia pastarųjų išleidžia „Egmont Lietuva“. Dauguma išvardytų komiksų skiriami 10–15 metų skaitytojams. Mūsų šalyje daugiausia leidžiama minimalistinio pasakojimo komiksų: periodinių leidinių ir pramoginio turinio komiksų knygelių vaikams. Komiksų žurnalai labiausiai mėgstami vaikų ir jaunimo, nes komiksų knygelės nėra labai lengvai prieinamos, reta biblioteka jų turi.

Atsiranda rimtų mokymui skirtų komiksų knygelių (*Autorių teisė; Sveika, Europa*), periodinėje spaudoje leidžiamos trumpos pieštos istorijos vaikams ir jaunimui (jos vis dar vadinamos naujiena). Iš suaugusiems žmonėms skirtų komiksų galima paminėti knygas *Kelionė į Tulumą* ir *Barnis ir Žydroji nata*. Susiklostė tradicija, kad Lietuvoje nėra suaugusiųjų komiksų paklausos. Suaugusieji palankiau vertina įvairias satyrines istorijas, politizuotus šaržus ir karikatūras, kurių tikrai yra daug mūsų šalies periodikoje.

Lietuvoje leidžiamų vaikų komiksų paveikslėliai apsiriboja pagrindinėmis detalėmis, būtinomis turiniui atskleisti. Jie spalvingi, judrūs, derina tarpusavyje ekspre-

syvią kalbą ir vaizdą. Suaugusiųjų komiksai skiriasi menine išraiška. Jie artimesni tikriems meno kūriniais: ieškoma spalvų santykio kokybės, emocinis krūvis perduodamas ne tik vizualia ekspresija, bet ir psichologiniu poveikiu, statikos ir dinamikos principais. Čia detalės tampa istorijų turinį provokuojančiais elementais. Jos ne tik kuria aplinką, bet ir aiškina veikėjų charakterius. Lietuvių autoriai komiksą interpretuoja savaip. Dailininkai Gintaras Jocius, Vladimiras Panaskovas, Juozas Griušnys yra apipavidalinę mūsų šalies istorinius komiksus. „Flinto bumo“ redaktorius Raimondas Jurgaitis kuria tekstus detektyviniams, kelionių ir nuotykių komiksams, komiksams apie išdykusius vaikus. Kelionių ir nuotykių komiksus taip pat piešia G. Leonavičius, Arūnas Šarkauskas, Tomas Kirvaitis. *Čiukas gydos* komiksą piešė dailininkas Vitalijus Suchockis. Vieni iš šių dailininkų ir teksto autorių bando laikytis komiksų kūrimo standartų, kiti labiau kreipia dėmesį į komiksų turinį, perduodamą informaciją. Komiksų kūrimo tradicijų stoka lemia tam tikras lietuvių autorių klaidas, dėl kurių lietuviškieji piešti pasakojimai (pavyzdžiui, istoriniai) nėra skaitomi ir populiarūs. Originalūs lietuviški komiksai kiekibiškai nusileidžia verstų užsienio autorių darbų skaičiui.

Komikso visumą lemia tikrovės, vaizduojamosios dailės ir literatūros kūrinio derinys, suvokiamas per pojūčius, mąstymą ir vaizduotę.

Iteikta 2006 m. liepos mėn.

NUORODOS

1. BULZGIS, S. Pirmojo lietuviško komikso tematika iš Pirmojo pasaulinio karo metų: [apie J. Rimkaus albumą *Vokiečių okupacija Lietuvoje 1915–1919 m. Paveikslėliuose ir jų trumpuose aprašymuose*]. *Šiaulių naujienos*, 1999, geg. 26, p. 8.
2. COHN N. Art Vs. Language: A Battle of Cultural Proportions [interaktyvus]. Iš *Comixpedia*: 2004 m. gegužės 11 d. [žiūrėta 2005 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.comixpedia.com/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1766&mode=thread>>
3. Comics: definition [interaktyvus]. Iš WIKIPEDIA: the free encyclopedia [en.] [žiūrėta 2005 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Comics#Definition>>
4. Comic formats [interaktyvus]. Iš WIKIPEDIA: the free encyclopedia [en.] [žiūrėta 2005 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Comics#Comic_Formats>
5. Comic Genres [interaktyvus]. Iš WIKIPEDIA: the free encyclopedia [en.] [žiūrėta 2005 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Comics#Comic_Genres>
6. *Dailės žodynas*. Vilnius, 1999, p. 210.

7. DANIELS, L. *Comix: a history of comic books in America*. Graphics by Mad Peck Studios. New York, 1971, p. 89–90.
8. ELKIN, J.; TRAIN, B.; DENHAM, D. *Reading and reader development: the pleasure of reading*. London, 2004, p. 2, 15.
9. Genres of Comics [interaktyvus]. Iš *Michigan State University Libraries* [žiūrėta 2005 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lib.msu.edu/comics/rri/genre.htm#genres>>
10. GROENSTEEN, T. *La bande dessinée en France*. Paris, 1998. 76, [4] p.: iliustr.
11. GROST, M. E. *Comics as an Intellectual Medium* [interaktyvus]. [Michigan, USA], 2004 m. vasario 21 d. [žiūrėta 2005 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://members.aol.com/MG4273/techniqu.htm#Intellectual>>, <<http://members.aol.com/MG4273/techniqu.htm#Historians>>
12. KERR, S.; CULHANE, T. H. The Humble Comic. Possibilities for developing literacy skills and learning content [interaktyvus]. Iš *Pearson Learning* [žiūrėta 2006 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pearsonlearning.com/correlation/rsp/ResearchPaper_Comic.pdf>
13. KNIEŽAITĖ, M. Vilniuje vieši garsus prancūzų komiksų kūrėjas [Ž. de Lustalis]. *Respublika*, 2002, spalio 25, p. 24.
14. Komikso istorija. *Šiaurės Atėnai*, 2001, rugpj. 25, priedas „Vasaros Atėnai“, p. B.
15. KRUKAUSKIENĖ, E.; TRINKŪNIENĖ, I.; ŽILINSKAITĖ, V. *Jaunimo kultūrinis identitetas: prioritetai, nuostatos, etninė kultūra*. Vilnius, 2003, 103, [1] p.
16. McCLOUD, S. *Understanding comics*. New York, 1993, 215, [7] p., iliustr.
17. MCLUHAN, M. *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai*. Vilnius, 2003, p. 161–238.
18. *Międzynarodowy Festiwal Komiksu* [interaktyvus]. [Łódź]: 2004 [žiūrėta 2005 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.festiwalkomiksu.prv.pl/>>
19. MCWILLIAMS, J. Comic books. Arts and free expression [interaktyvus]. Iš *First Amendment Center*, atnaujinta 2005 m. sausio 19 d. [žiūrėta 2005 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.firstamendmentcenter.org/Speech/arts/topic.aspx?topic=comix>>
20. MICEVIČIŪTĖ, J. Tarptautinės naujienos ir laisvalaikio kultūra. *Informacijos mokslai*, 2003, t. 25, p. 58–71.
21. MIKK, J. Skaitymo intereso priklausomybė nuo teksto charakteristikos. Iš *Skaitymas, skaitytojas, bibliotekininkas: bibliotekininkystės mokslo darbai*, 1997, p. 94–102.
22. MOCKEVIČIENĖ, D. Laisvalaikio kultūra – neformaliojo ugdymo faktorius. *Liaudies kultūra*. 2004, nr. 3 (96), p. 53–56.
23. MOZŪRAITĖ, V. Komiksai – priešai ar draugai? *Žvirblių takas*, 2000, nr. 6 (34), p. 10–14.
24. MOZŪRAITĖ, V. Kodėl ir kaip skaito vaikai. *Gimtas žodis*, 2000, nr. 6, p. 22–29; nr. 7, p. 22–25.
25. MOZŪRAITĖ, V. Kaip vaikai „skaito“ paveikslų knygas. *Žvirblių takas*, 2000, nr. 3 (31).
26. PARULSKIS, E. Kinas ir komiksai [interaktyvus]. *Kinas*, 2005, nr. 4 [žiūrėta 2006 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.omni.lt/?i\\$9359_16017\\$z_331408](http://www.omni.lt/?i9359_16017z_331408)>
27. PILECKAITĖ-MARKOVIENĖ, M.; NASVYTIENĖ, D.; BUMBLYTĖ, D. *Vystymosi psichologija: vaikystė*. Vilnius, 2005, 144 p.: iliustr.
28. *Research about understanding and effects in reading comics* [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://digilander.libero.it/romanzi/riethree.htm>>
29. *Research about children's and teen's favourite characters* [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://digilander.libero.it/romanzi/riectwo.htm>>
30. ROGER, S. *Comix & graphic novels: a history of comic art*. London, 2003. 240 p.: iliustr.
31. *Skaitymo psichologijos klausimai: teminis mokslo darbų rinkinys*. Vilnius, 1989. 98 p.
32. ŚWIERCZYŃSKA-JELONEK, D. Nie bójmy się komiksów. *Guliwer*, 1998, nr. 3, p. 45–46.

33. SZYŁAK, J. *Komiks w kulturze ikonicznej XX wieku: wstęp do poetyki komiksu*. Gdansk, 1999, p. 88, 102.
34. VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, 2002, p. 534.
35. ŽITNIKOVA, L. *Ugdykime vaikų atmintį*. Kaunas, 1981, p. 19.
36. GRIUNEVALD, D. Комикс как массовое чтение. *Детская литература*, 1984, nr. 7, p. 57–58.
37. КУЗЬМИНА Н. Обзор журналов для детей [interaktyvus]. *Няня*, 2004, nr. 8 [žiūrėta 2006 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nanya.ru/opit/9341>>

Priedas

1990–2005 M. LIETUVOJE IŠLEISTŲ KOMIKSŲ SĄRAŠAS

1. ACEVEDO, J. *Autorių teisė*: [komiksas]. Iš anglų k. vertė Mantas Zurba; dizainas Germán Luna, Jorge Llahuala. Vilnius: Reklamos agentūra „Meninos“, 2005. 12 p.: iliustr.
2. *Betmenas ir Robinas*: [komiksai. Personažus sukūrė Bob Cane]. Vilnius: Egmont Lietuva, 1999. [34] p.: iliustr.
3. ČETRAUSKAS, T.; SUCHOCKIS, V. *Čiukas gydos*. Vilnius: Victoria, 1991. 31 p.: iliustr.
4. DISNEY, Walt. *Antulis Donaldas*: mano gyvenimas kiaušinio lukšte. Iš vok. k. vertė T. Četrauskas. Vilnius: Egmont Lithuania, 1994. 36 p.: iliustr.
5. *Donaldas ir kiti*: [komiksų serija Donaldas ir kiti]. Vilnius: Egmont Lithuania, 2001. 28 p.: iliustr.
6. *Draugai*: jausmai, komiksai, X-failai: [komiksų žurnalas]. Kaunas: Indiza, 2001–2002. nr. 1.
7. *English one to one*: pirmoji pakopa: skaitiniai / BBC English. Vilnius: Alma littera, 1995–1996. 3 d.
8. *Flintas*: kolekcija: FK. Kaunas: UAB „Jūsų flintas“, 2001, nr. 1–2.
9. *Flinto bumai*: komiksai, anekdotai, karikatūros, pokštai, linksmybės, triukai, skelbimai: mėnesinis žurnalas. 2003–2005.
10. *Gintaro kelias*: vaizdais atkurta praeitis: [komiksas. Dailininkas G. Jocius]. Vilnius, 1999. 34 p.: iliustr.
11. GOČINIO; UDERCO. *Asteriksas gladiatorius*. Vilnius: Victoria, 1992. [48] p.: iliustr.
12. GRIUŠYS, J. *Pabėgimas*: (pagal Petro Tarasenos apysaką). Klaipėda: Skautų aidas, 1991. 30 p.: iliustr.
13. GUERRINI, M. *Ar myli mane?* [Iš prancūzų kalbos vertė R. Grucė]. Kaunas: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos I-kl. 1997. 167 p.: iliustr.
14. HENESY, Michael; GALLAGHER, Rosemary. *Ką reiškia būti kataliku*: [nuoširdus ir atviras patarėjas apie kataliko gyvenimo kasdienybę: komiksai. Vertė D. Kaunelis]. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisija, 1996. 63 p.: iliustr.
15. HOBBS, Leigh. *Tomas*. [Vertė Vida Bėkštienė]. Vilnius: Gimtasis žodis, 2004. 100, [2] p.: iliustr.
16. HOBBS, Leigh. *Tomas paplūdimyje*. [Vertė Vida Bėkštienė]. Vilnius: Gimtasis žodis, 2004. 86, [3] p.: iliustr.
17. HOBBS, Leigh. *Tomas skrenda į Marsą*. [Vertė Vida Bėkštienė]. Vilnius: Gimtasis žodis, 2004. 106, [2] p.: iliustr.

18. HOBBS, Leigh. *Tomo gero elgesio mokytoja*. [Vertė Vida Bėkštienė]. Vilnius: Gimtasis žodis, 2004. 80, [2] p.: iliustr.
19. JOCIUS, G. *Vikingų žygis į Apuolę*: [komiksas]. Vilnius, 1998. 31 p.: iliustr.
20. JURGAITIS, R.; DAGIENĖ, R. *Kriminalai*: detektyvinės mįslės. Kaunas: Jūsų flintas, 2002. 50 p.: iliustr.
21. JURGAITIS, R.; PALIUKAITIS, D. *Bulvė ir Atlėpauis*: geriausi komiksai. Kaunas: Jūsų flintas, 2001. 51, [1] p.: iliustr.
22. JURGAITIS, R.; PALIUKAITIS, D. *Juodasis Morganas*: geriausi komiksai. Kaunas: Jūsų flintas, 2002. 39 p.: iliustr.
23. *Kalėdų senelio kelionė*: [komiksas]. Dailininkas G. Leonavičius. Vilnius: Viltis, 1993.
24. *Kiškis Kvanka*. 95/1. Vilnius: Egmont Lietuva, 1995. 34 p.: iliustr.
25. *Kiškis Kvanka Tasmanijoje*: [komiksas]. Iš lenkų k. vertė Vytautas Visockas. Vilnius: Egmont Lietuva, 1997. 31 p.: iliustr.
26. KALONAITIS, R.; PANASKOVAS, V. *Lietuva per amžius*: nuo Romos laikų iki Vytauto: komikso tipo kūrinys vaikams. Vilnius: Fidus, 1992. 23 p.: iliustr.
27. KIRVAITIS, T. *Nosas+Nulas ir dar kažkas*: [komiksas]. Vilnius: Alma littera, 1992. 31 p.: iliustr.
28. *Kosmoso keliai*: [komiksai]. Kaunas: R. Bespalovo l-kla, 1995. [19] p.: iliustr.
29. LOUSTAL, PARINGAUX. *Barnis ir žydroji nata*: [komiksas]. Vertė Gintaras Morkūnas. Vilnius: UAB „Tradintek“, 2001. 87 p.: iliustr.
30. MADDOX, M.; ANDERSON, J. *Iliustruota Biblija*. [Iš anglų k. išvertė Edita Juškienė, Ramunė Ščeglinskaitė. Ginkūnai, Šiaulių r.], 2000. [256] p.: iliustr.
31. *Magija*: žurnalas jaunosms raganaitėms: burtų, magijos ir komiksų žurnalas vaikams. Vilnius: UAB „Egmont Lietuva“. 2003–.
32. MANARA, M. *Kelionė į Tulumą*: pagal F. Fellini būsimo filmo projektą: [komiksas]. [Vertė Gintaras Morkūnas]. [Vilnius: UAB „Tradintek“, 2001]. 116, [7] p.: iliustr.
33. *Mikis seklys*: [komiksas]: [1]: Pašto ženkle paslaptis. Iš anglų k. vertė V. Čepļiejus. Vilnius: Egmont Lithuania, 1996. 96 p.: iliustr. (serija Walt Disney).
34. MOZURIENĖ, V.; SINIUVIENĖ, A.; KAIREVIČIŪTĖ, D. *Sveika, Europa*. Vilnius: Eugrimas, 2004. 53, [3] p.: iliustr., nat., žml.
35. O'NEIL, D. *Betmenas amžiams*: [komiksas]. Iš anglų k. vertė Birutė Sabonienė; dail. M. Dutkiewicz; H. Scott; A. Roy. Vilnius: Egmont Lithuania, 1996. [64] p.: iliustr.
36. O'NEIL, D. *Betmenas sugrįžta*: [komiksas]. Iš anglų k. vertė Birutė Sabonienė. Vilnius: Egmont Lithuania, 1994. [64] p.: iliustr.
37. PRIČINAS, A. *Mažosios Ūdros karo takas*: [komiksas]. Vilnius: Asveja, 1996. 62 p.: iliustr.
38. RAČICKAS, Vytautas; VAIGAUSKAS, Henrikas. *Kiekvienas turi savo nosį*: [komiksai]. Vilnius: V. Račickas, 2002. 24, [1] p.: iliustr.
39. ŠARKAUSKAS, Arūnas. *Krištolo rutuliai*: fantastiniai paauglių nuotykių komiksai. Kaunas: Naujasis lankas, 1999. 24 p.: iliustr.
40. ŠIAULYTIS, Kazys Kęstutis. *Larus marinus adventures in the Baltic Sea*: [komiksas]. Vilnius [i.e. Klaipėda: ekol. klubas „Žvejonė“], 2002. [24] p.: iliustr.
41. *Tom & Jerry*: serialinis leidinys. Vilnius: UAB „Egmont Lietuva“, 1997–2000.
42. VANCE, W.; Van HAMME, J. *XIII: juodosios saulės diena*: [komiksas]. Vertė Gintaras Morkūnas. Vilnius: UAB „Tradintek“, 2001. 48 p.: iliustr.

43. *Vėžliai pramušgalviai*. Vilnius: Egmont Lithuania, 1994–1995, 4 d.: iliustr.
 D 1: *Sulankstomas Leonardo plakatas ir linksmi komiksai*. Vertė L. Bareišienė. 1994, [1] lap. sulankst. į [16] p.: iliustr.
 D 2: *Linksma komiksas ir didelis Mikelanželas*. Vertė L. Bareišienė. 1994, [1] lap. sulankst. į [16] p.: iliustr.
 D 3: *Linksma komiksas su plakatu*. Vertė Aldona Baliulienė. 1995, [1] lap. sulankst. į [16] p.: iliustr.
 D 4: *Linksma komiksas su plakatu!* Vertė Kęstutis Šidiškis. 1994, [1] lap. sulankst. į [16] p.: iliustr. Vertė Gintaras Morkūnas. Vilnius: UAB „Tradintek“, 2001. 48 p.: iliustr.
44. *Vilties knyga*: tarptautinis leidinys vaikams. Vilnius: Apyaušris, 1998. 64 p., [4] iliustr. lap.
45. VINOKURAS, A.; CHLEVICKAITĖ, A. *Tadas ir Misteris Arkadas*: [komiksas]. [Vilnius: A. Vinokuras], 2002. 35, [3] p.: iliustr.
46. *Voldemaras ir Dusta*: detektyvinės mįslės. [Kaunas: UAB „Jūsų Flintas“, 2004]. 18 p.: iliustr.
47. WEJP-OLSEN, W. *Mirtis vonioje*. Vilnius: Egmont Lietuva, 1993. 32 p.: iliustr.
48. *Žmogus-voras*. Spider-man: [komiksų žurnalas]. Vyr. redaktorius Artūras Rumiancevas. Kaunas: InDiza, 2005.

CONTEMPORARY COMICS OF LITHUANIA (1990–2005)

JURGITA BUGAILIŠKIENĖ

Abstract

This article analyses and summarizes the contemporary comic books and magazines, released in Lithuania during the year 1990–2005. It includes the original Lithuanian, foreign comics, published in Lithuania and the translations from foreign languages. The main tasks of the article are: to analyse the conception of the comics, to explain the term; to know the comic books and magazines *de visu*, to make the origins index; to explore the typology of Lithuanian comics according to the maid index (compare comics genres for different contingent of readers, comics features, reveal the content of comics and their communicating characteristics).

There were used document analysis, comparative and the method of questionnaire to get the material for the article. There was set the conclusion, that today's society forms a new look to the comics. Comics become valuable for their ability to sense some sort of ideas and traditions. Comics can be called a medium because of their original form. This form come step by step, from one panel satirical picture to the series of pictures with one plot. Sequence is one of the leading elements of the comics structure.

Entertaining and pleasure comics are the most common in Lithuania. Comics in Lithuania are ascribable to children's literature. The most popular genres in Lithuania among young readers are: journey-adventure comics, comics about rollicking animals, superhero, action comics, detective and fantastic stories. All this genres belong to the spare time comics type. There also are comics for learning and spiritual enlightenment in Lithuania. The young readers are interested in entertaining and game functions of comics. Children read comics because of their humour, because they see the reflection of the society in comics and can actualize their imagination. Comics for children are laconic and clear. They use more pictures than text.

Comics completeness is conditioned by reality, the fine arts and literary thing combination. Each of them is knowable through the senses, thinking and imagination.

ŠIUOLAIKINIS LIETUVOS KOMIKSAS (1990–2005)

JURGITA BUGAILIŠKIENĖ

Santrauka

Straipsnyje analizuojami ir apibendrinami šiuolaikiniai Lietuvos komiksai (knygos ir žurnalai), išleisti 1990–2005 metais. Tiriama komiksai lietuvių kalba, verstos knygelės ir komiksai, išleisti Lietuvoje užsienio kalba. Straipsnyje neminimi trumpieji komiksai. Rašant apie periodinius leidinius („Kiškis Kvan-ka“, „Žmogus voras“, „Donaldas ir kiti“, „Tom & Jerry“, „Flinto bumas“, „Magija“), pavyzdžiu pasirinkamas vienas egzempliorius.

Tyrimo tikslui pasiekti naudojamosi dokumentų analizės bei lyginamuoju metodais, lietuviškos komiksų knygelės ir žurnalai tiriama *de visu*. Gilinamasi į vaikų ir jaunimo bei suaugusiųjų komiksų savybes, jų komunikaciją (svarbūs klausimai: kaip kūrinys pateikiamas, kaip generuojama mintis (žaidimas mintimi) kuriant komiksą ir jį skaitant, kokiais kriterijais remiantis jis kuriamas, kaip derinamas tekstas ir piešinys, kokia yra paveikslėlių atlikimo technika, kokia yra idėja ir kaip ji pateikiama, kaip apibrežiamas laikas ir erdvė komiksuose, kokia jų apimtis, kokios kitos sudedamosios tų kūrinių dalys, kaip jie skirstomi. Straipsnyje pateikiama ir įvertinama Lietuvoje išleistų komiksų knygelėlių tipologinė klasifikacija (nagrinėjami laisvalaikio ir mokymui skirti komiksai, išskiriami dvasinio švietimo komiksai). Remiantis anketavimo metodu atlikto tyrimo duomenimis, pateikiama žinių apie vaikų ir jaunimo tipologinius prioritetus renkantis komiksus.

Tyrimas atskleidžia, kad dabar Lietuvoje požiūris į komiksus keičiasi. Vis dažniau įvertinamas komiksų naudingumas mokantis, perteikiant kultūros, istorijos, geografijos ir kitokias žinias. Daugiausia Lietuvoje išleista vaikams skirtų laisvalaikio, pramogų komiksų. Populiariausi Lietuvoje laisvalaikio komiksai: kelionių ir nuotykių komiksai, komiksai apie išdykusius vaikus, superherojus, veiksmo, detektyviniai ir fantastiniai komiksai. Jaunuosius skaitytojus domina pramoginės ir žaidybines komiksų funkcijos. Vaikai skaito komiksus, nes jiems patinka humoras, galimybė sužadinti vaizduotę.

Komikso visumą lemia tikrovės, vaizduojamosios dailės ir literatūros kūrinio derinys, suvokiamas pojūčiais, mąstymu ir vaizduote.